

Gyermek- és ifjúságvédelem a nevelési–oktatási intézményekben

• *Módszertani segédlet* •

Kézirat lezárva: 2007. november 20.

Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet
Budapest, 2007.

Felelős szerkesztő:

DAKÓNÉ MAROS KATALIN pedagógiai szakértő
Szociális és Munkaügyi Intézet, Gyermekvédelmi Főosztály

SIMONYI ISTVÁN szakreferens,
Oktatási és Kulturális Minisztérium

Társszerkesztő:

PETRITS ANDREA gyermekvédelmi szakértő
Szociális és Munkaügyi Intézet, Gyermekvédelmi Főosztály

A módszertani segédlet összeállításában közreműködött:

BARÁTH KATALIN gyermekvédelmi szaktanácsadó
SZSZB megyei Pedagógiai Intézet

HEVÉR ÁGNES munkatárs, SZTE

DR. KATONA NÓRA PhD, munkatárs
ELTE Pszichológiai Intézet

SIDLOVICS FERENC munkatárs
Szociális és Munkaügyi Intézet, Gyermekvédelmi Főosztály

Lektor:

FERKU IMRE igazgató
SZSZB megyei Pedagógiai Intézet
SZOMBATHELYINÉ DR. NYITRAI ÁGNES munkatárs
Szociális és Munkaügyi Intézet, Gyermekvédelmi Főosztály

Szakmai vezető:

BRASSÓI SÁNDOR főosztályvezető-helyettes
Oktatási és Kulturális Minisztérium

GULYÁS NÉ DR. KOVÁCS ERZSÉBET főosztályvezető-helyettes
Szociális és Munkaügyi Minisztérium

Felelős kiadó:

SIMONYI ÁGNES főigazgató
Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet

Felelős vezető:

SZIKULAI ISTVÁN
Szociális és Munkaügyi Intézet, Gyermekvédelmi Főosztályvezető

TARTALOM

ELŐSZÓ	5
1. A MÓDSZERTANI SEGÉDLET CÉLJA	9
1.1. <i>A módszertani segédlet feladata</i>	11
2. AZ 1991. ÉVI LXIV. TÖRVÉNY A GYERMEK JOGAIRÓL, AZAZ MIÉRT VAN SZÜKSÉG GYERMEK- ÉS IFJÚSÁGVÉDELMERE?	12
2.1. <i>Miben áll a Gyermek jogairól szóló Egyezmény jelentősége?</i>	12
3. AZ ÁLLAM FELELŐSSÉGVÁLLALÁSA ÉS A JOGSZABÁLYALKOTÁS	14
3.1. <i>A gyermek- és ifjúságvédelem törvényi szintű szabályozása</i>	14
3.2. <i>A Gyermek- és ifjúságvédelmi törvény céljai</i>	15
3.3. <i>Az 1997. évi XXXI. törvény alapelvei</i>	15
3.4. <i>A gyermek jogai az 1997. évi XXXI. törvényben</i>	16
4. A GYERMEKEK VÉDELMEK RENDSZERE	17
4.1. <i>Gyermekjóléti alapellátások</i>	20
4.1.1. <i>A települési önkormányzat által biztosított pénzbeli ellátások</i>	20
4.1.2. <i>A települési önkormányzat által biztosított természetbeni ellátások</i>	22
4.1.3. <i>A települési önkormányzat által biztosított személyes gondoskodást nyújtó ellátások</i>	22
4.2. <i>Személyes gondoskodást nyújtó szakellátások</i>	24
4.3. <i>A gyermekvédelmi és gyámügyi igazgatás szervezete és feladatai</i>	27
4.3.1. <i>A gyermekvédelmi gondoskodás keretébe tartozó hatósági intézkedések</i>	27
5. A GYÁMÜGYI IGAZGATÁS SZERVEZETE ÉS FELADATAI	30
6. A KÖZOKTATÁSI INTÉZMÉNY GYERMEK- ÉS IFJÚSÁGVÉDELMI TEVÉKENYSÉGÉNEK JOGI SZABÁLYOZÁSA	34
6.1. <i>Az észlelő-jelző rendszer tagjai</i>	35
6.2. <i>A gyermekjóléti szolgáltatás</i>	36
6.3. <i>Az nevelési-oktatási intézmény, mint az észlelő-jelző rendszer tagja</i>	36
7. A KÖZOKTATÁSI INTÉZMÉNYEK GYERMEK- ÉS IFJÚSÁGVÉDELMI FELADATAI	38
7.1. <i>Az iskolai gyermek- és ifjúságvédelmi tevékenység személyi feltételei</i>	40
7.2. <i>Az iskolai gyermek- és ifjúságvédelmi tevékenység célcsoportjai</i>	42
7.3. <i>Az iskolai gyermek- és ifjúságvédelmi tevékenység területei</i>	43
7.4. <i>Az iskolai gyermek- és ifjúságvédelmi felelős tevékenységének tárgyi feltételei</i>	44
7.5. <i>Az információkezelés jogi, etikai és szakmai követelményei</i>	45

8.	A MEGELŐZÉS (PREVENCIÓ) A NEVELÉSI-OKTATÁSI INTÉZMÉNYEKBEN	49
8.1.	<i>A pedagógus feladatai a megelőzésben</i>	51
8.2.	<i>A gyermek- és ifjúságvédelmi felelős munkaköri feladatai a megelőzésben</i>	52
8.3.	<i>A veszélyeztetettség megszüntetésére irányuló pedagógiai tevékenységek</i>	53
8.4.	<i>A veszélyeztetettség megszüntetésében együttműködő intézmények</i>	57
8.5.	<i>Jelzési kötelezettség a gyermekjóléti szolgálat felé</i>	60
8.6.	<i>A jelzési kötelezettség kiemelten kezelt indokai</i>	62
9.	ÖSSZEFOGLALÁS: A VESZÉLYEZTETETTSÉG MEGSZÜNTETÉSE	64
10.	ZÁRSZÓ	66

Előszó

A közoktatási intézményekben folyó gyermek- és ifjúságvédelemben közreműködő különböző szereplők a pedagógiai eszközökkel való megelőzés, valamint a gyermek- és ifjúságvédelmi rendszerhez tartozó intézményekkel való együttműködése során a tanulók veszélyeztetettségének megelőzése és megszüntetése érdekében végzik tevékenységüket.

A gyermek- és ifjúságvédelmi esetek hatékony kezelése érdekében történő beavatkozások megválasztásánál az együttműködő feleknek törekedniük kell az egymást kiegészítő szolgáltatásaik összehangolására.

Ennek megvalósítása érdekében a közoktatási intézményekben feltétlenül szükséges más segítő szakemberek alkalmazása mellett az iskolai gyermek- és ifjúságvédelmi felelősök alkalmazása és továbbképzése. Módszertani segédletünk olyan szakmai információkat kíván nyújtani a szakterületen tevékenykedők számára, amelyek célja a közoktatásban folyó gyermek- és ifjúságvédelmi tevékenység során érvényesíteni kívánt új szemléletmódnak a gyakorlatba való átültetése.

Munkánk során igyekeztünk a nevelési-oktatási intézmények gyermek- és ifjúságvédelmi kötelezettségeit a megvalósíthatóság oldaláról megismertetni. Kérjük, tekintsek ezeket ajánlásoknak, és alkalmazzák őket a helyi lehetőségekhez mérten a leginkább eredményt hozóan a közoktatási intézmények és a gyermek- és ifjúságvédelmi szakellátás közötti kölcsönös tájékoztatás jegyében, és a gyermekek biztonságos és személyes gondoskodással támogatott felnevelése érdekében.

Munkájukhoz sok sikert kívánunk!

A SZERKESZTŐK

Az éppen 10 éve, 1997. november 1-én hatályba lépett gyermekvédelmi törvény – az 1997. évi XXXI. törvény – rendkívül nagy hangsúlyt fektet a prevencióra, a gyermekeket veszélyeztető helyzetek kialakulásának megelőzésére, illetve megszüntetésére.

Ma már az ország szinte összes településén működnek a gyermekjóléti szolgáltatások, amelyek a megelőző gyermekjóléti-gyermekvédelmi rendszer központját képezik. A gyermekvédelmi rendszerhez kapcsolódó területen tevékenykedő szervezetek, intézmények, szakemberek – azaz a jelzőrendszer tagjai – e gyermekjóléti szolgáltatnak jelezhetnek, ha gyermek veszélyeztetettségét észlelik. A jelzőrendszer legfontosabb tagjai – a gyermekorvosi, védőnői hálózat mellett – az óvodák és az iskolák.

A gyermekek veszélyeztetettségének megelőzésére, megszüntetésére csak akkor van esély, ha a jelzőrendszer tagjai ismerik a gyermekvédelmi rendszer, ezen belül a megelőző gyermekvédelmi-gyermekjóléti rendszer működését, tisztában vannak saját ezirányú feladataikkal, felelősségükkel, világosan látják, hogy eredményt elérni csak a különböző területeken a gyermekekkel, gyermekekért dolgozó szakemberek szoros együttműködésével lehet.

A Szociális és Munkaügyi Minisztérium minden lehetséges eszközzel igyekszik segítséget nyújtani ahhoz, hogy a jelzőrendszer tagjai – orvosok védőnők, pedagógusok, rendőrök és más szakemberek – eredményesen tudják betölteni jelzőrendszeri funkciójukat.

Minisztériumunk módszertani háttérintézménye, a Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet Gyermekvédelmi Főosztályának munkatársai azért készítették el – számos pedagógus kolléga, illetve az Oktatási és Kulturális Minisztérium munkatársai közreműködésével – ezt a Módszertani segédletet, hogy az óvodai, iskolai gyermekvédelmi munka végzéséhez, és ezáltal a közös cél eléréséhez, a gyermekek veszélyeztetettségének megelőzéséhez, megszüntetéséhez, a gyermeki jogok érvényesüléséhez segítséget nyújtsanak a pedagógus kollégáknak.

Őszintén remélem, hogy a Módszertani segédlet közreadásával hozzájárulunk munkájuk sikerességéhez, és a veszélyeztetett gyermekek helyzetének rendezéséhez.

Munkájukhoz sok sikert kívánok!

GULYÁSNÉ DR. KOVÁCS ERZSÉBET
Gyermek-és Ifjúságvédelmi főosztályvezető-helyettes
Szociális és Munkaügyi Minisztérium

Az Oktatási és Kulturális Minisztérium a *Módszertani segédlet* megjelentetésében való közreműködésével segíteni kívánja a nevelési–oktatási intézményekben folyó gyermek és ifjúságvédelmi feladatok ellátását, ezen belül is különösen azon pedagógus kollégák tevékenységét, akik nem csak az elsajátítandó tananyag átadásán fáradoznak, hanem elkötelezettek a gyermekeket érintő gyermekvédelmi kérdések kezelésében is. A tárca részéről fontosnak tartjuk, hogy a gyermek és ifjúságvédelem elvi és gyakorlati kérdéseit tárgyaló kiadvány mellett a továbbiakban a gyakorlati munkát közvetlenül segítő aktualizált módszertani anyagok is az OKM honlapján olvashatók legyenek.

A *segédlet* felhasználói megismerhetik a téma elméleti alapjait, több ágazatra kiterjedő jogszabályi háttérét, és ajánlásokat, ötleteket kapnak a napi iskolai gyakorlathoz.

Áttekintést kap az olvasó a nevelési–oktatási intézmények gyermek és ifjúságvédelmi feladatainak ellátásáról, annak az intézményekben elfoglalt helyéről, szerepéről és az e területhez kapcsolódó ellátórendszeréről, szervezetekről.

Bizonyára nagy számban akadnak olyan iskolák is, amelyek sajátos körülményeik miatt naprakészen, teljeskörűen tisztában vannak a *segédlet* fejezeteiben tárgyaltakkal, ugyanakkor bizonyára szívesen veszik kézbe ezt az átfogó kiadványt, amelyre támaszkodva egyszerűbben, közvetlenül követhető módon megtalálhatják a szükséges információkat a mindennapi munkájukhoz.

A célunk az, hogy minden nevelési–oktatási intézmény a saját, és a helyi adottságokhoz mérten, valamint a felkészültségéhez igazodóan a kompetencia határain belül képessé váljon feladatainak ellátására.

Jó munkát, és sok sikert kívánok!

BRASSÓI SÁNDOR
főosztályvezető–helyettes
Oktatási és Kulturális Minisztérium

1. A módszertani segédlet célja

A modern gyermek- és ifjúságvédelem magyarországi története több mint száz éves múltra tekint vissza. 1901-ben születtek meg az első olyan jogszabályok, amelyek az elhagyottá nyilvánított, valamint a talált gyermekek jogairól és ellátásáról szóltak, s így a gyermek- és ifjúságvédelem egységes jogszabályok által meghatározott állami kötelezettséggé vált.

A jogszabályok szintjén ekkor rögzítették először, hogy az állam szociális értelemben vett felelősségvállalása ezen a területen is szükséges, és nem megengedhető, hogy csupán az állampolgárok önkéntességén alapuló jótékonyági felajánlások szolgáltatassák a családjuk által nem megfelelően ellátott gyermekeknek az ellátását célzó tevékenységek hátterét. A törvény megalkotásával az állam az elhagyottnak nyilvánított gyermekek először hét, majd – a jogszabályok még ugyanebben az évben történt módosításával – tizenöt éves koráig tartó gondoskodásáról rendelkezett.

1920-as években deklarálta a gyermeki jogokat a Népszövetség, mellyel elismerte, hogy a gyermekek egészséges fejlődéséhez különleges bánásmódra van szükség. Majd 1952-től az elhagyott gyerekek állami gondozottakká váltak, mely gondoskodás egészen 18 éves korukig kiterjedt. A rendszerváltást követően a 90-es években szükségessé vált a gyámügyi igazgatás és a gyerekvédelem egységes jogi szabályozása, melynek során a korábbi jogszabályok kiegészültek a korszerű európai gyermek- és ifjúságvédelem követelményeivel is.

Ma a gyermek- és ifjúságvédelmi szabályozás kiterjed mind a gyermekek veszélyeztetettségének megelőzésére és annak megszüntetésére, mind a hiányzó szülői gondoskodásnak lehetőség szerint családias környezetben történő pótlására, valamint a fiatal felnőttek társadalmi beilleszkedésének elősegítésére egyaránt. Ezeknek a feladatoknak fontos része a nevelési-oktatási intézményekben folytatott gyermek- és ifjúságvédelem, mint professzionális tevékenység. Az elmúlt években fontos jogszabályok születtek a megelőző tevékenységek alkalmazására, és az esetkezelés hatékonyságának növelésére.

Jelenleg a *Közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény* (továbbiakban Ktv.) rendelkezik arról, hogy az általános iskolákban, a középiskolákban és a kollégiumokban alkalmazható egy státuszban *gyermek- és ifjúságvédelmi felelős* a nevelő és oktató munkát közvetlenül segítő alkalmazottak körében. Valamint a Ktv. 1. számú melléklet II. rész 8. pontja elrendeli, hogy az óvodában és általános iskolában a gyermek- és ifjúságvédelmi feladatok ellátásához három halmozottan hátrányos gyermekenként, tanulóként heti egy óra időkeretet biztosítani kell, ha a fenntartó egyetértésével a nevelési-oktatási intézmény vezetője nagyobb időkeretet nem állapít meg.

Az ország különböző megyéiben végzett felmérések alapján körvonalazódtak az iskolákban folyó gyermek- és ifjúságvédelem sajátosságai, melyek megismerése céljából került sor „Az iskolai gyermek- és ifjúságvédelem helyzetének vizsgálata Magyar-

országban” című kutatásra, mely a Szociális-és Családügyi Minisztérium Gyermek- és ifjúságvédelmi Főosztályának megbízásából a Nemzeti Család-és Szociálpolitikai Intézet (továbbiakban NCSSZI) koordinálásával történt 2001. novemberében. A kutatás eredményeiről készült tanulmány a Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet „Kapocs” című folyóiratának 2002. decemberi számában jelent meg (I. évfolyam, 3. szám).

A kutatás során használt kérdőíveknek az iskolákba való eljuttatása és visszaérkezése a megyei pedagógiai intézetek munkatársainak közreműködésével történt, melyet ez úton is köszönünk.

A mintavétel országos reprezentativitása, a település szerkezete és az iskola típusa szerinti kérdőíves módszerrel történt. A kiküldött kérdőíveket a megkeresett iskolák átlagosan 55%-ban töltötték ki és küldték vissza. A vizsgálat kiterjedt a gyermek- és ifjúságvédelem iskolai szabályozására, a gyermek- és ifjúságvédelmi felelős jogviszonyára, képzettségére, munkafeltételeire, a gyermek- és ifjúságvédelmi munka folyamatára és annak nyilvántartására, valamint a jelzőrendszer működtetésére. Számos egyéni vélemény segítette munkánkat a gyermek- és ifjúságvédelmi felelős alkalmazásának formáiról, illetve a körülmények változtatásának igényéről.

A kutatás főként két vizsgálati területre fókuszált:

1. *A gyermek- és ifjúságvédelmi felelős foglalkoztatásának vizsgálata az iskolában – statisztikai/kvantitatív kutatás.* Célja annak felmérése volt, hogy az iskolák mennyiben tesznek eleget a közoktatási törvény előírásának, mely ezekben az években kötelezően írta elő egy félállású gyermek- és ifjúságvédelmi felelős alkalmazását. A válaszadók célcsoportját az iskolaigazgatók alkották, akik iskolájukról és annak társadalmi környezetéről, valamint annak gyermek- és ifjúságvédelmi statisztikai adatairól adtak információt.

2. *A gyermek- és ifjúságvédelmi felelős munkájának részletes vizsgálata – kvantitatív jellemzők.* Célja annak megismerése volt, hogy az iskolák milyen szinten biztosítják a gyermek-és ifjúságvédelmi felelősök hatékony működésének jogszabályban előírt feltételeit. A válaszadók célcsoportját a gyermek- és ifjúságvédelmi felelősök alkották.

A kérdőívek feldolgozása alapján – természetesen figyelembe véve a teljes minta 45%-os hiányát, melynek okait jelen kutatásunk során nem volt módunk vizsgálni, – pontos képet kaptunk arról, hogy a válaszadó iskolák mennyiben tesznek eleget a közoktatási törvény rendelkezésének a gyermek- és ifjúságvédelmi felelős foglalkoztatásának tekintetében. A kutatás eredményeként megismertük a gyermek- és ifjúságvédelem területén mutatkozó megerősítendő és követendő tendenciákat, valamint fény derült a hiányosan működő területeket kialakító és fenntartó tényezőkre és a rendszert gyengítő anomáliákra is, melyek elkerülése, illetve megszüntetése elengedhetetlen feltétele az érdemi szakmai munkának.

A vizsgálat eredményeinek, a feltárt szakmai és módszertani információknak a figyelembevétele elengedhetetlen az iskolai gyermek- és ifjúságvédelmi tevékenység fejlesztéséhez. Ezért láttuk szükségesnek jelen kiadványunk, mint módszertani

segédlet megírását a közoktatási intézményekben dolgozó gyermek- és ifjúságvédelemmel foglalkozó munkatársak számára. Reméljük, hogy napi munkájukat segítő hasznos információkkal szolgálhatunk.

1.1. A módszertani segédlet feladata

A közoktatási és a gyermek- és ifjúságvédelmi jogszabályok összehangolása, és az intézmények közötti együttműködési formák kialakítása lehetővé tenné a problémák korai észlelését. Módszertani segédletünket azzal a céllal állítottuk össze, hogy a feladatot ellátók számára „személyre szóló” segítséget nyújtson a gyakran előforduló gyermek- és ifjúságvédelmi problémák felismeréséhez és kezeléséhez, valamint javaslatokat tegyen a közoktatási intézmény egésze, az iskolavezetés, a tantestület tagjai és az osztályfőnökök számára a gyermek- és ifjúságvédelmi felelősök feladatkörére vonatkozóan.

Kiadványunkban párhuzamosan mutatjuk be a közoktatási és a gyermek- és ifjúságvédelmi jogszabályoknak a közoktatási intézmények gyermek- és ifjúságvédelmi feladataira vonatkozó részeit, azaz a törvények együttes figyelembe vételével fogalmazzuk meg az egyes tevékenységek szükségességét, valamint képviselni és hangsúlyozni kívánjuk a pedagógiai eszközökkel megoldható, problémaorientált esetkezelés megelőzést célzó (preventív) szemléletmódjának fontosságát.

2. Az 1991. évi LXIV. törvény a Gyermek jogairól, azaz miért van szükség gyermek- és ifjúságvédelemre?

Ellen Kay (1849-1926), svéd tanítónő a reformpedagógia egyik megalkotója, a XX. századot a gyermekek évszázadának nevezte, de hosszú időnek kellett ahhoz eltelni, hogy a gyermeki jogok a törvényalkotásban is megjelenjenek. Az emberi társadalom jövőjének biztosítása érdekében a felnövekvő új nemzedék iránti felelősség a gyermekek védelme, a családok támogatása az utóbbi évtizedekben világszerte kiemelkedő jelentőségűvé vált.

A gyermek- és ifjúságvédelem mindig szerves részét képezte a nevelő-oktató munkának. Különösen így van ez ma, amikor a családok egzisztenciális bizonytalansága fokozódik, az elemi szocializációs hatások gyengülnek, s a gyermekek testi-, lelki-, szellemi fejlődéséhez szükséges feltételeket rendkívül nagy színvonalbeli különbségek jellemzik. Ennek törvényszerű következménye, hogy a tanköteles korba lépő gyermekek fejlettségében ± 2 évnyi eltérés is tapasztalható, és a különbség az iskoláztatás során egyre nő, a gyermekeket érintő kedvezőtlen hatásoknak a következményét az iskola nem képes kompenzálni. A hátrányos és veszélyeztetett helyzetből adódó pedagógiai, pszichológiai feladatok megoldása tudatos figyelmet, megfelelő szakmai felkészültséget és sok energiát igényel a pedagógusoktól.

A gyermekek életkörülményeivel kapcsolatos elvárások nemzetközi szabályozása, jogaiknak szerződésbe foglalása az emberi jogok általános nemzetközi védelmének fejlődésével került előtérbe, amelyet két dokumentum alapozott meg: a polgári és politikai jogokról, valamint a gazdasági, szociális és kulturális jogokról szóló nemzetközi egyezségokmány. Ezek széles alapot nyújtanak a gyermek jogainak védelmére is, hisz a gyermeket a felnőttöz hasonlóan megilletnek az alapvető emberi jogok. E jogok biztosítása a gyermekek részére fokozott odafigyelést igényel a társadalmaktól.

A Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1991. évi LXIV. törvényt a Magyar Köztársaság 1991. november 22-én ratifikálta, amely így a magyar jogrendszer részévé vált.

2.1. Miben áll a Gyermek jogairól szóló Egyezmény jelentősége?

Az emberi jogok védelméről szóló két, említett egyezségokmány általános alapot ad a gyermekek védelmére; létezik még néhány olyan egyezmény is (pl. a gyermek foglalkoztatásának feltételeiről szóló), amely a gyermekek életének egy-egy területét érinti. 1989-ig azonban nem létezett olyan nemzetközi egyezmény, amely átfogóan rendezte volna a gyermek jogait.

A gyermek jogairól szóló egyezményről elmondható, hogy visszatükrözi az emberi jogok fejlődésének két vonását:

- tartalmazza az általános emberi jogok széles skáláját,
- kizár mindenfajta diszkriminációt a jogok érvényesülésében.

Az egyezmény gondoskodik *a megfelelő ellenőrző apparátus felállításáról* (43-45. cikkek), amennyiben az államok jelentéseinek vizsgálatára szakértői bizottságot állít fel *Gyermejjogi Bizottság* néven. E bizottság megállapításai az egyezményben foglaltak teljesítéséről végső soron az ENSZ Közgyűlése elé kerülnek, így széles nyilvánosságot kapnak.

Az egyezmény érvényesülését segítik az Egyesült Nemzetek Szervezetének Gyermeklapja (UNICEF), az ENSZ szakosított intézményei, valamint más ENSZ-szervek.

3. Az állam felelősségvállalása és a jogszabályalkotás

Az 1991. évi a Gyermek jogairól szóló LXIV. törvény ratifikálását követően az Országgyűlés határozatban kérte fel a Kormányt, hogy gondoskodjon az Egyezmény rendelkezéseinek megfelelő jogszabályok megalkotásáról. A gyermeki jogok nemzetközi egyezményekben meghatározott köre és annak hazai biztosítása közötti összhang megteremtését, továbbá a gyermek- és ifjúságvédelem törvényi szintű szabályozását sürgette a szakmai közvélemény, ezért tárcaközi bizottság alakult az Egyezmény és a magyar jogrend összehangolására. A jogharmonizáció keretein belül 1995-ben elsőként a családjogi és a közoktatási törvény módosult. Mindkét jogszabály *rendező elvévé a gyermek érdekét* tette.

3.1. A gyermek- és ifjúságvédelem törvényi szintű szabályozása

„A gyermek- és ifjúságvédelemben két területet szokás megkülönböztetni: az általános és speciális gyermekvédelmet. Az *általános gyermek- és ifjúságvédelem* fogalmába sorolható intézmények (család, önkormányzat, iskola, stb.) a gyermek szociális testi és mentális fejlődésének feltételeit teremtik meg és segítik elő, szolgáltatásaik minden gyermekre kiterjednek. A *speciális gyermek- és ifjúságvédelem* azt az intézményrendszert jelenti, amelynek feladata a gyermek fejlődésének folyamatában bekövetkezett problémák orvoslása, kezelése, korrekciója. A speciális gyermek- és ifjúságvédelem tehát azonosítható a gyermek- és ifjúságvédelmi gondoskodás (korábban: állami gondoskodás) rendszerével, amikor olyan beavatkozásra kerül sor, amely valamilyen módon a szülői felügyeleti jogokat is érinti.”

A Gyermek- és ifjúságvédelmi törvényt (1997. évi XXXI. törvény) a Parlament 1997. április 22-én fogadta el „*A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról*” címmel (a továbbiakban Gyvt.). A törvény családi típusú nevelésre orientált rendszert alakított ki, amely a preventív, és a családba való visszahelyező megoldásokat szabályozza és helyezi előtérbe. Eszerint a gyermekek védelme a gyermek családban történő nevelkedésének elősegítését, veszélyeztetettségének megelőzését és megszüntetését, valamint a szülői, vagy más hozzátartozói gondoskodásból kikerülő gyermek helyettesítő védelmének biztosítására irányuló tevékenységet jelenti.

A hatósági gyermekvédelmet minden esetben meg kell előznie a rászoruló gyermekekre kiterjedő ellátórendszer által nyújtott segítségnek, amelynek igénybevétele önkéntes.

A gyermek- és ifjúságvédelmi rendszer működtetése állami és önkormányzati feladat. A gyermekek védelmével kapcsolatos tevékenység azon köre, amelyet jogszabály nem utal kizárólagosan állami szerv hatáskörébe – vállalkozás keretében – a civil szféra is elláthatja. Így egyrészt versenyhelyzet alakul ki, melynek hatására jelentősen javulhat az ellátás színvonala, másrészt olyan ellátási formák is megjelenhetnek, amelyek korábban hiányoztak a gyermek- és ifjúságvédelem rendszeréből.

A gyermekek védelmét pénzbeli, természetbeni és személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti alapellátások, illetve gyermek- és ifjúságvédelmi szakellátások, valamint a törvényben meghatározott hatósági intézkedések biztosítják.

A gyermekek védelméről szóló törvény a gyermekek sajátos jogaira és érdekeire tekintettel olyan rendszert vezetett be, amely egyrészt különböző támogatásokkal és szolgáltatásokkal segíti a családot a gyermek felnevelésében, másrészt megfelelő támogatásokkal és az önkormányzatok ellátásra irányuló szolgáltatásaival védelmet biztosít a családból kiemelt gyermekek számára.

3.2. A Gyermek- és ifjúságvédelmi törvény céljai

A törvény olyan *szociálpolitikai célt* tűzött maga elé, mely egy *tágabb gyermekvédelmet*, a minden rászoruló gyermek egyenlőségét növelő általános rendszer keretét határozza meg. Ennek érdekében hangsúlyozottan az alábbi gyermeki jogok érvényesülését biztosítja:

- a gyermekeket érintő döntésekben a gyermekek mindenek felett álló érdekét kötelesek figyelembe venni-, vagyis semmilyen más érdek nem előzheti meg a gyermekek érdekét,
- a gyermek különleges védelmét a bántalmazás és elhanyagolás ellen,
- a gyermeki jogokat minden megkülönböztetés nélkül (fajra, nemre, vallásra, nemzeti vagy társadalmi származásra) biztosítani kell.

Ez különösen fontos, hisz sok gyermeket már a születés pillanatától sújt valamiféle hátrányos megkülönböztetés, pl. származása, illetve jogi, társadalmi helyzete miatt.

3.3. Az 1997. évi XXXI. törvény alapelvei

Az 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról (a továbbiakban Gyvt.) az alábbi alapelveket követi:

- a gyermek nevelésére elsősorban a családja jogosult és köteles, amelyhez segítséget nyújt az állam és az önkormányzat,
- a gyermek neveléséért további meghatározott felelősséget kell megállapítani az állam, a helyi önkormányzatok, az ellátó szervek, személyek tekintetében,
- a rászoruló gyermek gondozásához, neveléséhez és társadalmi beilleszkedéséhez komplex, célzott, differenciált ellátást kell biztosítani,
- új feladatmegosztást kell kialakítani az állam és az önkormányzatok között, bővítve az önkormányzatok lehetőségeit a gyermekek védelmével kapcsolatos feladatok megvalósításában, növelve felelősségüket a helyi ellátórendszer kialakításában,
- a család életébe történő hatósági beavatkozás kizárólag akkor engedhető meg, ha az a gyermek érdekében elkerülhetetlen,
- a kialakított új struktúrának illeszkedni kell a helyi önkormányzatok feladat- és hatásköréhez,

- a helyi szabályozást úgy kell kialakítani, hogy minden gyermek azonos feltételek mellett részesüljön védelemben, és biztosítva legyen az esélyegyenlőség.

3.4. A gyermek jogai az 1997. évi XXXI. törvényben

Az 1997. évi XXXI. törvény a gyermeki jogok, valamint a szülői jogok és köteleességek érvényre juttatását az Alkotmánnyal, a Gyermek jogairól szóló Egyezményvel, valamint a Családjogi törvényben foglalt előírásokkal összhangban fogalmazza meg.

A törvény kifejezésre juttatja a gyermeknek azt a jogát, hogy személyiségállapotának megfelelő fejlődéséről *elsősorban családja gondoskodik* az állam és az önkormányzat által biztosított támogatások segítségével.

A gyermeknek joga van ahhoz, hogy a fejlődésére ártalmas környezet és társadalmi hatások, valamint az egészségére káros szerek ellen védelemben részesüljön. Továbbá joga van emberi méltósága tiszteletben tartásához, a bántalmazással (fizikai, szexuális, vagy lelki erőszakkal), az elhanyagolással és az információs-ártalommal szembeni védelemhez.

A Gyermek jogairól szóló Egyezményben foglaltak szerint a hazai jogszabály megfelelően rendelkezik minden olyan gyermek *helyettesítő védelméről* – örökbefogadó vagy más családot pótló elhelyezéséről –, aki ideiglenesen vagy véglegesen meg van fosztva családi környezetétől. Ugyanakkor hangsúlyozza, hogy a gyermek szüleitől, hozzátartozóitól csak saját érdekében választható el, az anyagi okból fennálló veszélyeztetettség miatt nem szabad családjából kiemelni.

A gyermeknek joga van a *szabad véleménynyilvánításhoz* és ahhoz, hogy tájékoztatást kapjon jogairól, jogai érvényesítésének lehetőségeiről, továbbá, hogy a személyét és vagyonát érintő kérdésekben meghallgassák, és véleményét korának, állapotának és fejlettségi szintjének megfelelően figyelembe vegyék. Joga van ahhoz, hogy az őt érintő ügyekben, a törvényben meghatározott fórumoknál panasszal éljen, illetve, hogy alapvető *jogai megsértése esetén eljárást* kezdeményezzen.

A *nevelésbe vett gyermek* joga, hogy életkorának, személyiségállapotának és egyéb szükségleteinek megfelelő, állandóságot és érzelmi biztonságot nyújtó teljeskörű el látásban és gondozásban részesüljön.

A *gyermeki jogok védelme* minden olyan természetes és jogi személy kötelessége, aki a gyermek nevelésével és oktatásával, ügyeinek intézésével foglalkozik. A gyermekek alkotmányos jogainak védelmét az állampolgári jogok országgyűlési biztosa a maga sajátos eszközeivel segíti.

Az 1997. évi XXXI. törvény a gyermek- és ifjúságvédelmi gondoskodásban részesülő gyermekek jogainak védelmét és érvényesítését *gyermekjogi képviselő* által biztosítja, aki kiemelt figyelmet fordít a különleges vagy speciális ellátást igénylő gyermekek védelmére, figyelemmel kíséri az óvoda, az iskola, a pedagógiai szakszolgálat intézményeiben folyó gyermek- és ifjúságvédelmi tevékenységet, és segíti a gyermeki jogok érvényesülését.

4. A gyermekek védelmének rendszere

A Gyermekvédelmi törvény egyik legnagyobb vívmánya, hogy a fenti alapelvek, valamint a gyermeki jogok minél magasabb szintű megvalósulása, érvényre jutása érdekében elkülöníti a gyermekvédelem rendszerében a *prevenció szintjét*, a szociális segítségnyújtás, valamint a *hatósági beavatkozás szintjét*.

A *prevenció szintjén* a gyermekek veszélyeztetettségének megelőzése, családban nevelkedésének elősegítése érdekében a pénzbeli, természetbeni, ellátások mellett, egy ágazatközi „védőháló” hoz létre a gyermekvédelmi jelzőrendszer kereteinek szabályozásával. Másrészt, a személyes gondoskodást nyújtó gyermekvédelmi alapellátásokban, olyan szakmai tartalmakat, szolgáltatásokat jelenít meg, amelyek alkalmasak a veszélyeztető körülmények kialakulásának széleskörű megelőzésére és megszüntetésére.

A személyes gondoskodást nyújtó gyermekvédelmi alapellátások keretében megjelenik a *szociálpedagógia és a szociális munka módszertanára épülő problémakezelés*, valamint az a differenciált szolgáltatás struktúra, amely a gyermek és természetes környezetének együttműködésére építve kíséri figyelemmel a gyermek- és fiatalok lakosságát veszélyeztető hatásokat, és azok kezelésére a szükségleteknek megfelelő, hatásos ellátási tartalmat szervez. Mindez magába foglalja a veszélyeztetett gyermekek egyéni esetkezelését, a veszélyeztető tényezők megszüntetése érdekében a családok komplex gondozását, a gyermekek szükségleteinek megfelelő napközbeni ellátását, vagy a gyermek gondozásának átmeneti időre történő teljes körű átvállalását.

Azokban az esetekben, amikor a gyermekek veszélyeztetettségének megszüntetése az önkéntes együttműködés keretében nem megoldható, illetve amikor a gyermeknek az otthonában történő nevelkedése érdekeivel ellentétes, a gyermekvédelem rendszere *hatósági beavatkozásokkal biztosítja a gyermek védelmét és jogainak érvényesülését*. Ezek között az intézkedések között – a gyermekvédelmi gondoskodás keretében – található olyat, amely a gyermeknek az otthonában történő nevelkedését hatósági kontroll alatt igyekszik biztosítani. Ennek sikertelensége esetén a hatóság a gyermek családból történő kiemelésével, saját környezetében, vagy a gyermekvédelmi szakellátások rendszerében keresi meg a gyermek szükségleteinek és fejlődésének leginkább megfelelő gondozási helyet. A gyermek kiemelése a családból, a Gyermekvédelmi törvény szelleméből fakadóan, csak annyi időre szól, amennyi feltétlenül szükséges otthoni körülményeinek – a gyermek életkorának, szükségleteinek megfelelő gondozás feltételrendszerének kialakításához. Ennek érdekében a gyermek elhelyezésének időtartamára a gyermekjóléti szolgáltatás ellátások, szolgáltatások biztosításával segíti a családot, a veszélyeztető körülmények megszüntetésében, a gyermek és a vérszerinti család kapcsolatának fenntartásában, a gyámhatóság pedig legalább évente egyszer megvizsgálja a gyermek hazakerülésének, vagy további elhelyezésének indokoltságát.

A fenti feladatok maradéktalan megvalósulása érdekében a Gyermekvédelmi törvény megosztja, és a segítő szolgáltatásoktól különválasztja az önkormányzatok, valamint az állam által biztosítandó hatósági feladatok körét.

A települési önkormányzat feladata a gyermekek védelme helyi ellátó rendszerének kiépítése és működtetése, a területén lakó gyermekek ellátásának megszervezése. Ennek keretében biztosítja a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményt, a rendkívüli gyermekvédelmi támogatást, a természetbeni ellátások körét, a személyes gondoskodást nyújtó alapellátások keretében a gyermekjóléti szolgáltatást a gyermekek napközbeni ellátását, a gyermekek átmeneti gondozását, szervezi és közvetíti a máshol igénybe vehető ellátásokhoz való hozzájutást.

A megyei, a fővárosi és a megyei jogú városi önkormányzat - a pénzügyi és gyermekjóléti feladatain túl - a Gyermekvédelmi törvényben foglaltak szerint biztosítja az otthont nyújtó ellátást és az utógondozói ellátást, a megyei, a fővárosi önkormányzat a területi gyermekvédelmi szakszolgáltatást.

**Az önkormányzati és állami feladatmegosztás
(1. táblázat)**

Önkormányzati feladatok
Ellátások

Állami feladatok
Gyámhatósági intézkedések

Települési önkormányzat	Jegyző
<p>Biztosítja:</p> <p>a pénzbeli és természetbeli juttatásokat:</p> <ul style="list-style-type: none"> - rendszeres gyermekvédelmi kedvezményt - kiegészítő gyermekvédelmi támogatás - rendkívüli gyermekvédelmi támogatást <p>a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti alapellátásokat:</p> <ul style="list-style-type: none"> - gyermekjóléti szolgáltatást - gyermekek napközbeni ellátását (bölcsőde, családi napközi, házi gyermekfelügyelet) - gyermekek átmeneti gondozását <p>Szervezi és közvetíti a máshol igénybe vehető ellátáshoz való hozzájutást</p>	<p>hatásköre különösen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - a gyermekek védelembe vétele - a gyermekek ideiglenes hatályú elhelyezése - teljes hatályú apaí elismerő nyilatkozat felvétele - ismeretlen személy általi örökbefogadáshoz való hozzájáruló nyilatkozat felvétele - ügygondnok, eseti gondnok kirendelése - gyermekjóléti szolgáltatás működésének engedélyezése
	Városi gyámhivatal
	<p>hatásköre különösen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - gyermektartásdíj megelőlegezése, - otthontermelési támogatás, - a gyermekek ideiglenes hatályú elhelyezése, - a gyermekek nevelésbe vétele, - gyermekek kapcsolattartási ügyei, - vagyoni ügyek, - gyámsági és gondnoksági ügyek, - családba fogadás engedélyezése, - örökbefogadási ügyek, - családi jogállás rendezése, - kiskorú házasságkötésének engedélyezése, - utógondozás és utógondozói ellátás elrendelése, - nevelési felügyelet, - perindítások (gondnokság, gyermekelhelyezés) - feljelentés (kk veszélyeztetése, tartás elmulasztása, stb.)
Megyei önkormányzat	Megyei gyámhivatal
<p>Biztosítja:</p> <p>a gyermekvédelmi szakellátást</p> <ul style="list-style-type: none"> - területi gyermekvédelmi szakszolgáltatás (szakértői munka, hivatásos gyámi hálózat és nevelőszülői hálózat, családgondozás, utógondozás) - otthont nyújtó ellátás (nevelőszülő, gyermekotthon) - utógondozás, utógondozói ellátás 	<p>hatásköre különösen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - az I. fokú gyámhatóságok szakmai irányítása és felügyelete, - másodfokú döntések meghozatala, - gyermekintézmények működésének engedélyezése és tevékenységük ellenőrzése

4.1. Gyermekjóléti alapellátások

A gyermekjóléti alapellátások, helyben, az önkormányzatok által biztosított, önkéntesen igénybe vehető szolgáltatások. Céljuk a gyermek szükségleteinek megfelelő ellátásának, fejlődésének, jólétének, a családban történő nevelésének elősegítése és a család támogatása. Ezek megvalósulása érdekében, hozzájárul a gyermek veszélyeztetettségének megelőzéséhez, vagy annak megszüntetéséhez, a gyermek családjából történő kiemelésének megelőzéséhez.

4.1.1. A települési önkormányzat által biztosított pénzbeli ellátások

A pénzbeli ellátások célja, hogy az önkormányzat anyagi eszközökkel segítse elő a gyermekek családban történő nevelését, ellátását, megelőzve a gyermekszegénység, valamint az anyagi okokból kialakuló súlyos veszélyeztetettség kialakulását. 2005. évben jelentős változáson ment keresztül a családi támogatások rendszere, ezzel összefüggésben a gyermekek jólétét biztosítani hivatott pénzbeli ellátások struktúrája is. A családtámogatási rendszer átalakításáról szóló 2005. évi CXXXVI. törvény módosította a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvényt.

A családi támogatások átalakításának lényege az volt, hogy a családi pótlék, a települési önkormányzatok által folyósított rendszeres gyermekvédelmi támogatás, valamint a családi adókedvezmény címén rendelkezésre álló források összevonásával egy új, egységes családi pótlék-rendszer jöjjön létre.

A változtatás célja az volt, hogy:

- mérséklődjön a gyermeket nevelő családok szegénységi kockázata,
- az alacsony jövedelmű több gyermekes családok az eddigieknél nagyobb mértékű támogatást kapjanak,
- az új támogatási rendszer fejezze ki azt, hogy minden gyermek egyforma,
- minden gyermeket nevelő család számíthasson a társadalom segítségére, megkülönböztetett figyelmére.

A rendszeres gyermekvédelmi támogatás megszűnésével, csak a havi rendszerességgel folyósított pénzbeli támogatásra nem kerül sor. A családtámogatási reform a gyermekek esélyegyenlőségének előmozdítása, a szociális biztonság növelése érdekében, a rendszeres gyermekvédelmi támogatáshoz, a Gyermekvédelmi törvényben, illetve az egyéb jogszabályban meghatározott kedvezményeket meg kívánta tartani, így a kedvezmények közül a legjelentősebb gyermekétkeztetés normatív kedvezményét és a tankönyvtámogatást. A megnövelt összegű, alanyi jogon járó családi pótlék mellett, a rászorult gyermekek differenciált támogatását a rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény bevezetése biztosítja.

Az újonnan bevezetésre kerülő rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény - amely bevezetésekor kb. 650 ezer gyermeket érintett, biztosítja, hogy a rászoruló családok gyermekei a jövőben is ingyenesen kapják az iskolai tankönyveket. Évente két alkalommal, július és november hónapban egyösszegű támogatásban részesüljenek, valamint bölcsődében, óvodában és az általános iskola 1-4. osztályában ingyenesen étkezhessenek. 5. osztálytól egészen 23 éves korig, a jogosultsági feltételek fennállása esetén 50%-os normatív étkezési kedvezményben részesüljenek.

Rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény: Az önkormányzat rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesíti a gyermeket, ha a családban az egy főre jutó havi jövedelem összege nem haladja meg az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegének 120 %-át – egyedülálló szülő által nevelt, valamint fogyatékos vagy tartósan beteg gyermek esetében a 130 %-át – és a családban történő nevelkedés nem áll a gyermek érdekében ellentétben. A feltételek fennállása esetén a rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény a gyermek nagykorúvá válása után is megállapítható, illetve a már megállapított támogatás továbbfolyósítható addig az időpontig, ameddig a gyermek nappali oktatás munkarendje szerinti tanulmányokat folytat, de legfeljebb huszonharmadik évének betöltéséig, ha a jogosult felsőfokú iskola nappali tagozatán tanul, 25. életévének betöltéséig.

Kiegészítő gyermekvédelmi támogatás: a tartásra köteles gyámokat megillető kiegészítő gyermekvédelmi támogatás havi összege – gyermekenként – az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegének 22 százaléka, akik emellett még évi kétszeri (2006. évben 7500 Ft) pótlékban is részesülnek.

Rendkívüli gyermekvédelmi támogatás: a települési önkormányzat képviselőtestülete a rendeletében meghatározott mértékű támogatásban részesíti a gyermeket gondozó családot, ha időszakosan létfenntartási gondokkal küzd, vagy ha a létfenntartását veszélyeztető rendkívüli élethelyzetbe kerül. A támogatás formájára, a jogosultság feltételeire nincs törvényi előírás, azokról az önkormányzat saját hatáskörben dönt.

Gyermektartásdíj megelőlegezése: lehetőség van a gyermektartásdíj megelőlegezésére abban az esetben, amennyiben a bíróság jogerős határozatában megállapította a tartásdíjat, de annak behajtása átmenetileg lehetetlen és emiatt a gyermeket gondozó személy egyedül nem képes a kiskorút ellátni. Feltétele, hogy a gyermeket gondozó családban az egy főre eső jövedelem nem éri el az öregségi nyugdíj minimum összegének kétszeresét. A tartásdíjfizetésre kötelezett a megelőlegezett összeg kamattal növelt összegét köteles az államnak visszafizetni.

Ottthonteremtési támogatás: célja, hogy az átmeneti vagy a tartós nevelésből kikerült fiatal felnőtt lakáshoz jutását, tartós lakhatása megoldását elősegítse. Ottthonteremtési támogatásra az a fiatal felnőtt jogosult, akinek legalább hároméves időtartamú folyamatos nevelésbe vétele a nagykorúvá válásával szűnt meg. A támogatás mértéke a nevelésben eltöltött évekhez, és az igénylő vagyoni helyzetéhez igazodik.

4.1.2. A települési önkormányzat által biztosított természetbeni ellátások

A törvényben megállapított pénzbeli ellátásokon túl az önkormányzat további támogatásokat, kedvezményeket, egyéb juttatásokat is folyósíthat, illetve a kedvezményezettek körét bővítheti saját költségvetése terhére.

A természetben nyújtott ellátások célja, hogy a települési önkormányzat – rendeletében szabályozott módon – hozzájáruljon a gyermek étkeztetésének támogatásához, tanszerellátásához, valamint szükség szerinti egészségügyi ellátásához.

A rendkívüli gyermekvédelmi támogatás – az önkormányzat képviselőjének rendelete alapján - természetbeni ellátás formájában is biztosítható, különösen a jegyző által védelembe vett gyermekek esetében.

4.1.3. A települési önkormányzat által biztosított személyes gondoskodást nyújtó ellátások

Gyermekjóléti szolgáltatás: ingyenesen nyújtott, a gyermek érdekeit védő speciális személyes szociális szolgáltatás, amely a szociális gondoskodás módszereinek és eszközeinek a felhasználásával szolgálja a gyermek jogainak érvényesülését, testi és lelki egészségének, családban történő nevelésének elősegítését, a gyermek veszélyeztetettségének megelőzését, megszüntetését, illetve a családból kiemelt gyermek visszahelyezését.

Az alapellátás keretében nyújtott személyes gondoskodást – lehetőség szerint – a jogosult lakóhelyéhez, tartózkodási helyéhez legközelebb eső ellátást nyújtó személynél vagy intézményben kell biztosítani.

A gyermekjóléti szolgáltatás a gyermekek veszélyeztetettségének megelőzése érdekében szervezi a gyermekvédelmi észlelő-jelzőrendszer összehangolt működését, figyelemmel kíséri a településen fellelhető, a gyermekeket veszélyeztető tényezőket, azok megoldására javaslatot dolgoz ki, prevenciós programokat működtet. Az egész családra kiterjedő családgondozást végez, közreműködik a családi konfliktusok megoldásában, segítséget nyújt a gyermek és családja szükségleteinek megfelelő egészségügyi és szociális ellátások biztosításában, a gyermek tankötelezettségének teljesítésében. Segítséget nyújt a szülőknek nevelési, életvezetési problémáik megoldásában, hivatalos ügyeik intézésében.

Abban az esetben, amikor a veszélyeztetettség az önkéntes együttműködésen alapuló szociális gondoskodás eszközeivel nem szüntethető meg, gyámhatósági intézkedést kezdeményez. Ennek keretében javaslatot tesz a *védelembe vételi eljárás* megindítására, amely során a gyermek és a szülő köteles együttműködni a gyermekjóléti szolgáltatással, és betartani a jegyző határozatában előírt magatartási szabályokat, a családgondozóval közösen elkészített gondozási-, nevelési tervet. Amennyiben a veszélyeztetettség okául szolgáló problémák, a védelembe vétel során nem megoldhatóak, javaslatot tesz a gyermek családból történő kiemelésére. A családjukból

kiemelt gyermekek hazagondozása érdekében, segíti a gyermek és a szülő kapcsolat-tartását, a családban fellelhető veszélyeztető tényezők megszüntetése érdekében család-gondozást végez. Utógondozás keretében segíti a nevelésbe vétel megszüntetése után hazakerülő gyermek visszailleszkedését otthoni környezetébe.

Védelembe vétel: A Gyvt. 68-69. § szerint, ha a szülő vagy más törvényes képviselő a gyermek veszélyeztetettségét az alapellátások önkéntes igénybevételel megszüntetni nem tudja, vagy nem akarja, de alaposan feltételezhető, hogy segítséggel a gyermek fejlődése a családi környezetben mégis biztosítható, a települési önkormányzat jegyzője a gyermeket védelembe veszi.

A védelembe vétel nem érinti a szülő felügyeleti jogát.

A védelembe vételt meg kell szüntetni, ha a gyermek családban történő nevelkedése védelembe vétel nélkül is biztosítható, a gyermekvédelmi gondoskodás más formájáról döntött a gyámhivatal, a fiatalos pártfogó felügyeletét rendelték el, a fiatalos szabadságvesztését vagy javítóintézeti nevelését tölti.

A védelembe vétel a gyermek nagykorúvá válásával szűnik meg, illetve indokolt esetben a fiatalos kérelmére a büntetőeljárás befejezéséig, de legfeljebb huszadik évének betöltéséig tart.

Gyermekek napközbeni ellátása: A családban élő azon gyermek számára, akiknek szülei, nevelői, gondozói munkavégzésük, betegségük vagy egyéb okok miatt, ellátásáról napközben nem tudnak gondoskodni, életkorának megfelelő nappali felügyeletet, gondozást, nevelést, foglalkoztatást, és étkeztetést biztosít. Megszervezhető napközbeni vagy hetes időszakra, különösen bölcsődében, családi napköziben, házi gyermekfelügyelet formájában, vagy a Köznevelési törvény hatálya alá tartozó, óvodai, illetve iskolai napközis foglalkozás keretében. A napközbeni ellátások célja a szülők munkába állásának elősegítése, vagy a családban észlelhető életviteli problémáknak a gyermek ellátására gyakorolt hatásának ellensúlyozása, megelőzése.

A *bölcsőde* a 20 hetes-3 éves gyermekek napközbeni ellátását, szakszerű gondozását és nevelését végző intézmény. Alapszolgáltatásain felül gyermeknevelési tanácsadással, időszakos gyermekfelügyelettel, játszócsoport, gyermekhotel működtetésével, játék- és eszközkölcsonzással is segítheti a családokat.

A *családi napközi* a gyermek számára a napközbeni ellátás családi körülmények között biztosított formája. Működtetője illetve az ellátást nyújtó személy saját otthonában, vagy erre a célra kialakított családi környezetben fogadja a 20 hetes-4 éves gyermekeket. A gyermekek koruknak és egyéniségüknek megfelelően gondoskodásban részesülnek. Az ellátás lehetőség szerint rugalmasan alkalmazkodik a szülők kéréseire.

A *házi gyermekfelügyelet* a gyermek ellátásában akadályozott szülő kérelmére a család otthonában, a nappali intézményben el nem helyezhető, vagy a nyitvatartási időn túl felügyelet nélkül maradó gyermek számára biztosít ellátást. Különösen indokolt egyedülálló szülő gyermeknevelésben való átmeneti akadályoztatása esetén, ikergyermekek gondozásának, nevelésének segítésére, a váltott műszakban dolgozó, egyedülálló szülő gyermekének a kora reggeli illetve késő esti órákban.

Az alternatív napközbeni ellátás valamely gyermekekből álló célcsoport életkori sajátosságaihoz, illetve a helyi szükségletekhez igazodó, a gyermekek társadalmi beilleszkedését és közösségi tevékenységét elősegítő, rendszeresen, meghatározott időtartamokra megszervezett, tevékenység.

Az alternatív napközbeni ellátás formái különösen:

- a) a sport- és szabadidő-tevékenységekhez kötődő, hasznos időtöltést és felügyeletet biztosító klubfoglalkozás,
- b) a játéktevékenységhez kötődő, egyéni készségeket és képességeket fejlesztő, családi nevelést segítő, illetve a szülő-gyermek kapcsolatot erősítő játszótérház, integratív családi játéktár, valamint a játszótérprogramok,
- c) az azonos, illetve hasonló problémákkal küzdő, nehéz vagy szociálisan hátrányos élethelyzetű gyermekek, különösen a csellengő vagy egyéb okból veszélyeztetett tíz év felettiiek számára szervezett személyiségfejlesztő, valamint önszegítő vagy kortárssegítő közösségépítő tematikus csoportfoglalkozások.

A gyermek átmeneti gondozása: Az egészségügyi, életviteli, vagy más igazolt távollét miatt, gyermeke gondozásában akadályoztatott szülő kérésére, vagy beleegyezésével igénybevett szolgáltatás, amely az átmenetileg felügyelet nélkül maradt gyermekek lakhatását, teljes körű ellátását biztosítja az elhelyezést kiváltó okok fennállásáig, de legfeljebb egy évig, ami egy alkalommal fél évvel, vagy az iskolai év végéig meghosszabbítható. Átmeneti gondozás keretében az otthontalanná vált szülő és gyermeke együttes elhelyezése is lehetséges. Nagyon lényeges megjegyezni, hogy nem hatósági intézkedésről, hanem önkéntesen igénybe vehető szolgáltatásról van szó.

A gyermek átmeneti gondozása során törekedni kell arra, hogy a gyermek átmeneti gondozása lehetőleg óvoda, iskola váltás nélkül történjen illetve hogy a szülő és a gyermek kapcsolatát a lehető legmagasabb szinten fenntartsuk. A gyermekek átmeneti gondozása történhet helyettes szülőnél, gyermekek átmeneti otthonában, illetve családok átmeneti otthonában.

Helyettes szülő: az átmeneti gondozás keretében a gyermekek teljes körű ellátására speciálisan kiképzett személy illetve család, aki a fennálló problémák megoldásáig saját otthonába fogadja a gyermeket.

Gyermekek átmeneti otthona: a felügyelet nélkül maradt, vagy más okból gondozásra szoruló gyermekek átmeneti gondozására létrejött, 12-40 férőhelyes otthon, lakóotthon.

Családok átmeneti otthona: a szülő és a gyermek együttes elhelyezésére, gondozására létrejött ellátás, ahol a szülő szükség szerinti ellátást, és segítséget kap gyermeke teljes körű ellátásához.

4. 2. Személyes gondoskodást nyújtó szakellátások

A személyes gondoskodást nyújtó szakellátás keretében a megyei és a fővárosi önkormányzat biztosítja a családjából kiemelt, ideiglenes hatállyal elhelyezett, átmeneti és a tartós nevelésbe vett gyermek *otthont nyújtó ellátását*, illetve a nagy-

korúsága miatt a gyermekvédelem gondoskodásából kikerülő fiatal felnőtt további utógondozói ellátását, valamint a *területi gyermekvédelmi szakszolgáltatást*.

Területi gyermekvédelmi szakszolgálat: A gyermekek családból való kiemelését előkészítő, gondozási helyének meghatározását segítő, a nevelőszülői hálózat működtetését végző, az örökbefogadási eljárásban szerepet játszó megyei (fővárosi) szinten szervezett szolgáltatás. A területi gyermekvédelmi szakszolgálat elsősorban szakértői tevékenységet végez, szolgáltatást nyújt és nem döntéshozó szervezet. A szakellátott (családjukból kiemelt) gyermekek mindennemű fontos ügyében javaslattevő a gyermekek életét meghatározó döntések meghozatala során a gyámhivatal felé. A családból kiemelt gyermekek törvényes képviselőjét hivatásos gyámok, illetve a gyermeket ténylegesen gondozók (nevelőszülő, gyermekotthon vezetője) látják el.

A szakszolgálatnak feladatai vannak a *nevelőszülői hálózat működtetésével* (alkalmasság vizsgálata, felkészítés, képzés, szakmai tanácsadás), az *örökbefogadások előkészítésével* (nyilvántartás vezetése, tájékoztatás, alkalmasság vizsgálata, felkészítés), a nevelőszülők és gyermekotthon igazgatók gyámi feladatainak segítségével (*hivatásos gyámi és eseti gondnoki hálózat működtetése*), egyéb *szaktanácsadással* és *nyilvántartás vezetésével*.

Szakértői tevékenysége is igen sokrétű, hiszen ez vonatkozik a már említett nevelőszülői szerepet vállalni vagy a gyermeket örökbefogadni szándékozők alkalmassági vizsgálatára, továbbá a nevelésbe vett gyermek személyiségvizsgálatára, amely a gyámhivatalnak a gyermek elhelyezésével kapcsolatos megalapozott döntéséhez illetve a gyermek gondozási-nevelési tervének elkészítéséhez szükséges. A nevelésbe vett gyermek megfelelő gondozásának érdekében családgondozást, utógondozást, szakmai ellenőrzést végez, illetve szükség esetén jelzésekkel él a gyámhivatal felé.

Otthont nyújtó ellátás: a megyei, fővárosi önkormányzatnak az otthont nyújtó ellátás keretében biztosítani kell a nevelésbe vett gyermek személyiségállapotához és adottságaihoz igazodóan a tartós, családot pótló gondoskodást, ugyanakkor elő kell segítenie a gyermek családi környezetbe történő visszahelyezését, amennyiben ez nem lehetséges, úgy az örökbeadásának elősegítését. A *gondozás és nevelés* célja, hogy a gyermek korának és képességének megfelelően fejlődjék, és személyisége a legteljesebben kibontakozzék. Ennek érdekében az ellátást nyújtónak gondoskodni kell arról, hogy a gyermek hozzájusson a megelőző és gyógyító egészségügyi ellátáshoz, a személyisége korrekciójának megfelelő terápiához, a képessége szerinti oktatáshoz, szakképzéshez, valamint szabadideje hasznos eltöltéséhez.

A nevelésbe vett gyermek és vér szerinti családja közötti kapcsolat ápolása, a családnak a gyermek visszafogadására alkalmassá tétele érdekében az ellátást nyújtónak – az illetékes gyermekjóléti szolgálat családgondozójával együttműködve – *családgondozást* kell végezni.

A nevelésbe vétel megszűnését vagy megszüntetését követően a gyermek, fiatal felnőtt családjába történő sikeres visszailleszkedését, illetve önálló életének megkezdését *utógondozással* kell elősegíteni. Az *utógondozói ellátás* keretében a *fiatal felnőtt* 24. életévének betöltéséig *kérheti* a lakhatási lehetőség biztosítását, valamint a szükségletéhez, helyzetéhez igazodó ellátást.

Otthont nyújtó ellátás keretében a nevelésbe vett gyermek elhelyezhető *nevelőszülőnél, gyermekotthonban, lakásotthonban* illetve *más bentlakásos intézményben*. A Gyvt. a *gyermekotthoni nevelés* korszerűsítése érdekében a kis közösségekre épülő, az önálló életvezetésre hatékonyabban felkészítő, és a lakókörnyezetbe szervesen illeszkedő kis létszámú gyermekotthonok (max. 40 fő) rendszerét iktatta törvénybe.

A gyermekotthonok átalakításának elsődleges célja az volt, hogy a gyermekek életkorának, élethelyzetének, fejlődési szükségleteinek megfelelő, minél inkább családszerű ellátást biztosítson, amely egyben lehetőséget ad a speciális szükségletek kielégítésére, valamint az elhanyagoló nevelésből fakadó lemaradások pótlására, a praktikus készségek és társas helyzetek elsajátítására, és az érzelmi biztonság, állandóság megtapasztalására. A jogszabály a gyermekotthon *sajátos formájának* tekinti a *lakásotthoni elhelyezést*, ahol önálló lakásban vagy családi házban történik a legfeljebb 12 gyermek, fiatal felnőtt elhelyezése.

A *speciális gyermekotthonban* az Országos Gyermekvédelmi Szakértői Bizottság javaslatára a súlyos pszichés, vagy disszociális tüneteket mutató, illetve pszichoaktív szerekkel küzdő gyermekek nyernék elhelyezést szocializációs, reszocializációs, valamint rehabilitációs és rehabilitációs céllal. A gyermekek teljes körű ellátása speciális gyermekotthonban, vagy gyermekotthon speciális csoportjában csak kivételesen indokolt esetben haladhatja meg a két évet.

A tartósan beteg, illetve fogyatékos, valamint kora miatt (0-3 éves) különleges ellátást igénylő gyerekek gondozását, ellátását, valamint rehabilitációját és rehabilitációját – a tanulási képességet vizsgáló szakértői és rehabilitációs bizottság szakértői véleménye alapján – az erre a célra létrehozott *különleges gyermekotthon* biztosítja, feltéve, ha a gyermek állapota nem indokolja a szociális törvény hatálya alá tartozó fogyatékosok otthonában való elhelyezését.

A Gyermekvédelmi törvény fontos rendelkezése a nevelőszülői ellátás elsődlegességének hangsúlyozása. A gyermekotthoni nevelés korszerűsítése mellett a gyermekek természetes családjukhoz való közeli elhelyezése érdekében előtérbe helyezi a *nevelőszülői hálózat* fejlesztését, megteremtve a professzionális *hivatásos nevelőszülők* alkalmazásának lehetőségét.

A nevelőszülő mindkét formában arra vállal kötelezettséget, hogy a családjában elhelyezett gyermeket neveli, gondozza, fejlődése érdekében minden tőle elvárható megtesz. A nevelőszülői családban legfeljebb 5 gyermek helyezhető el, a hivatásos nevelőszülő legalább 3, legfeljebb 8 gyermek együttes ellátását biztosíthatja. Mindkét formában a gyermeklétszámba a saját gyermekeket is be kell számítani.

A hatályos jogszabályok szerint a nevelőszülővé válásnak meghatározott feltételei vannak, amelyek teljesülése esetén lehetőség nyílik a működtető és a nevelőszülő közötti jogviszony létrejöttére. A működtető biztosítja felkészülésüket, folyamatos képzésüket, valamint segíti őket szakmai tevékenységük ellátásában. A nevelőszülő tevékenységéért díjazás illeti meg, amelynek legalacsonyabb összegét a mindenkor érvényes költségvetési törvény határozza meg.

4. 3. A gyermekvédelmi és gyámügyi igazgatás szervezete és feladatai

Az önkormányzat által biztosított gyermekjóléti ellátásokkal a gyámhatósági kényszerintézkedések száma csökkenthető, és elősegíthető a családdal való hatékonyabb együttműködés. Ebből következik, hogy a veszélyeztetettség megszüntetéséhez nem minden esetben szükséges hatósági beavatkozás. Ha a gyermek testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges ellátás a szülő közreműködésével nem biztosítható, és a kialakult helyzet a gyermek fejlődését veszélyezteti, a települési önkormányzat jegyzője, illetve a gyámhivatal a veszélyeztetettség mértékétől függően intézkedik.

4.3.1. A gyermekvédelmi gondoskodás keretébe tartozó hatósági intézkedések

Védelembé vétel: ha a szülő a gyermek veszélyeztetettségét az alapellátások önkéntes igénybevételével megszüntetni nem tudja, vagy nem akarja, de alaposan feltételezhető, hogy segítséggel a gyermek fejlődése a családi környezetben mégis biztosítható, a települési önkormányzat jegyzője, a gyermekjóléti szolgáltatás javaslata alapján, a gyermeket védelembé veszi.

A védelembé vétellel egyidejűleg a jegyző a gyermek gondozásának folyamatos segítése, és szükségletének megfelelő ellátásának megszervezése, valamint a szülő támogatása érdekében határozatában kirendeli a gyermekjóléti szolgálat családgondozóját, és szükség esetén kötelezi a szülőt:

- hogy folyamatosan vegye igénybe a gyermekek napközbeni ellátását, illetve a Köznevelési törvény hatálya alá tartozó iskolaotthonos nevelést—oktatást, illetve kollégiumi ellátást,
- hogy gyermekével keressen fel valamely családvédelemmel foglalkozó személyt vagy szervezetet,
- hogy gyermeke vegye igénybe az egészségügyi szolgáltatásokat,
- kezdeményezi a gyermekkel együtt élő, betegsége, illetve szenvedélybetegsége következtében, állandóan, vagy időszakosan kóros elmeállapotú, szülő, vagy más hozzátartozó orvosi vizsgálatát,
- intézkedik — az illetékes szervek bevonásával — a gyermek egészségét veszélyeztető körülmények megszüntetéséről,
- magatartási szabályokat állapít meg a gyermek számára a kifogásolt magatartás megszüntetése érdekében,
- figyelmezteti a szülőt helytelen életvezetésének, magatartásának következményére, és felszólítja annak megváltoztatására.

Családba fogadás: A szülői felügyeletet gyakorló mindkét szülő vagy a szülői felügyeletet egyedül gyakorló szülő kérelmére – a külön élő másik szülő meghallgatásával – a gyámhivatal hozzájárulhat ahhoz, hogy a szülő egészségi állapota, indokolt távolléte vagy más családi ok miatt a gyermeket a szükséges ideig más, általa

megnevezett családtag átmenetileg befogadja, gondolja, feltéve, hogy ez a gyermek érdekében áll.

A gyermeket befogadni kívánó szülő kérelmére induló eljárásban a gyámhivatal csak akkor járul hozzá a gyermek befogadásához, ha a családba fogadó szülő személyisége és körülményei alapján alkalmas a gyermek gondozására, gyámsága ellátására, valamint a feladatok ellátását maga is vállalja. Tehát e tekintetben egyezség jön létre a felek között.

Ideiglenes hatályú elhelyezés: abban az esetben, ha a gyermek felügyelet nélkül marad, vagy a fejlődését családi környezete súlyosan veszélyezteti, a gyermek azonnali elhelyezése válik szükségessé, a települési önkormányzat jegyzője, a gyámhivatal, bíróság, a rendőrség, a büntetés-végrehajtási intézet parancsnoksága a gyermeket *ideiglenes hatállyal elhelyezi*. Az elhelyezés történhet a nevelésre alkalmas, azt vállaló külön élő szülőnél, más hozzátartozónál, illetve személynél, vagy amennyiben erre valamely okból nincs lehetőség, akkor a legközelebbi ideiglenes feladatokat is ellátó nevelőszülőnél, gyermekotthonban, vagy más bentlakásos intézményben.

Az ideiglenes hatályú elhelyezésnek *két együttes feltétele* van; egyrészt a gyermek *súlyos veszélyeztetettsége*, másrészt az *azonnali intézkedés szükségessége*. Súlyos veszélyeztetettségnek minősül a gyermek olyan bántalmazása, elhanyagolása, mely életét közvetlen veszélynek teszi ki, vagy fejlődésében jelentős és helyrehozhatatlan károsodást okozhat. Ez az elhelyezési forma 30 napig tarthat, a gyámhivatalnak e határidőn belül kell megvizsgálnia, hogy megszüntethető-e az ideiglenes hatályú elhelyezés, vagy más gyermek- és ifjúságvédelmi intézkedés megtétele szükséges.

A *Gyermek jogairól szóló Egyezmény* értelmében a gyermeket csak akkor szabad a szüleitől elválasztani, ha ez a gyermek mindenképp felett álló érdekében szükséges. Az államot a család védelme iránti kötelezettsége a családból kiemelt gyermek esetében is kötelezi. Ezért a családból való kiemeléskor célként kell kitűzni a család egységének helyreállítását, illetve a gyermek más családban, vagy családias környezetben való elhelyezését, valamint a családot segíteni kell abban, hogy képes legyen a gyermek nevelésére, vagyis a családjából kiemelt gyermek helyzetének rendezésére folyamatos, célirányos tevékenységet kell folytatni, és a családból való kiemelés és másról történő elhelyezés indokoltságát rendszeresen, érdemben felül kell vizsgálni.

A gyámhivatal a gyermeket *átmeneti nevelésbe veszi*, ha a gyermek fejlődését a családi környezete veszélyezteti és veszélyeztetettségét az alapellátás keretében biztosított ellátásokkal, valamint védelembé vétellel nem lehetett megszüntetni, illetve attól eredmény nem várható, továbbá ha a gyermek gondozása családján belül nem biztosítható.

A gyámhivatal az átmeneti nevelésbe vétellel egyidejűleg a gyermeket nevelőszülőnél, vagy ha ez nem lehetséges gyermekotthonban, más bentlakásos intézményben helyezi el és részére gyámot, hivatásos gyámot rendel.

Az átmeneti nevelésbe vétel célja, hogy biztosítsa a gyermek teljes körű ellátását, amíg a gyermek családjá, a gyermekjóléti szolgáltatás segítségével alkalmas-

sá nem válik a gyermek gondozására, nevelésére. E cél elérése érdekében a szülő kötelessége a rendszeres kapcsolattartás gyermekével, folyamatos együttműködés a gondozóval, végül, hogy magatartásán, életvitelén pozitív irányban változtasson. A szülőt abban, hogy a gyermeket optimális feltételek közé, mielőbb visszafogadhassa, a gyermek és a szülője ellátását, gondozását biztosító szakembereknek nagyon konkrét feladatokat határoz meg.

Tartós nevelésbe vétel: melyről az illetékes gyámhivatal abban az esetben rendelkezik, ha

- a szülő(k) felügyeleti jogának megszüntetése miatt, illetve más okból nincs a gyermeknek felügyeletet gyakorló szülője, feltéve, hogy gyám útján nem lehet gondoskodni a neveléséről,
- a szülő(k) a gyermek örökbefogadásához úgy járul(nak) hozzá, hogy az örökbefogadó személyét és személyi adatait nem ismeri, feltéve, hogy ideiglenesen nem helyezhető el leendő örökbefogadó szülőnél.

A szülő(k) halála esetén nem feltétlen kell, hogy tartós nevelésbe vételre kerüljön sor, hiszen elképzelhető, hogy van olyan rokon vagy közeli ismerős, aki alkalmas a gyámi feladat ellátására és vállalja is azt a gyermekkel való korábbi kapcsolata miatt. Ezért a gyámhivatal gyámrendelő határozatával a gyermek nála kerül elhelyezésre.

A gyámhivatal a tartós nevelésbe vétellel egyidejűleg a gyermeket nevelőszülőnél, vagy ha ez nem lehetséges gyermekotthonban, más bentlakásos intézményben helyezi el és részére gyámot, hivatásos gyámot rendel.

Utógondozás: célja a nevelésbe vétel megszüntetését vagy megszűnését követően, legalább egy évig a gyermek, a fiatal felnőtt családi környezetbe való visszailleszkedésének, illetve önálló életkezdésének segítése.

A fiatal felnőtt kérelmére, amennyiben tanulmányokat folytat, vagy létfenntartását önállóan biztosítani nem tudja, a gyámhivatal további *utógondozói ellátást* biztosíthat. Az ellátás során a gyermek utógondozását a gyermekjóléti szolgáltatás, a fiatal felnőttét a gyermekotthon, nevelőszülői hálózatot működtető, vagy a területi gyermekvédelmi szakszolgálat látja el. A fiatal felnőtt kérelmére, az utógondozás keretében nevelőszülőnél, gyermekotthonban, vagy utógondozó otthonban maradhat.

5. A gyámügyi igazgatás szervezete és feladatai

A Gyermekvédelmi törvény a hatósági és a szolgáltató tevékenység szétválasztásával egyidejűleg a gyámhatósági feladatokat megosztotta. A települési önkormányzat jegyzője és a gyámügyi és gyermekvédelmi ügyintéző (gyámhivatal) mint gyámhatóság között.

Az azonnali intézkedést igénylő gyámhatósági ügyek kerültek a települési önkormányzat jegyzőjéhez, így a védelembé vétel, ideiglenes hatályú elhelyezés, míg a speciális szakmai felkészültséget igénylő ügyek pedig a városi, kerületi gyámhivatalokhoz kerültek. Ezek között találhatjuk a nevelésbe vételt, örökbefogadást, családba fogadást, valamint a perindításokat. A jellemzően felügyeleti és ellenőrzési feladatok pedig a megyei és fővárosi, mint másodfokú gyámhivatalokhoz kerültek.

A települési önkormányzat jegyzőjének feladata és hatásköre különösen:

- teljes hatályú apai elismerő nyilatkozatot vesz fel,
- külön jogszabályban meghatározott esetben ügygondnokot, eseti gondnokot rendel ki,
- a gyámhivatal felkérésére a gyámsági és gondnoksági ügyekben leltározási feladatokat végez, környezettanulmányt készít, valamint közreműködik a gyámhivatali határozat végrehajtásában,
- felveszi a szülő nyilatkozatát, amelyben hozzájárul gyermeke ismeretlen személy általi örökbefogadásához,
- dönt a gyermek védelembé vételéről és annak megszüntetéséről,
- dönt a gyermek, azonnali intézkedést igénylő esetben ideiglenes hatályú elhelyezéséről
- közreműködik a gyermektartásdíj iránti igény érvényesítésében a nemzetközi szerződésben meghatározottak szerint.

A városi gyámhivatal feladat- és hatásköre különösen:

- dönt a gyermek, azonnali intézkedést igénylő esetben ideiglenes hatályú elhelyezéséről
- dönt a más szerv által alkalmazott ideiglenes hatályú elhelyezés megszüntetéséről és megváltoztatásáról,
- átmeneti nevelésbe veszi a gyermeket, és egyidejűleg gyámot (hivatásos gyámot) rendel,
- tartós nevelésbe veszi a gyermeket, és egyidejűleg gyámot (hivatásos gyámot) rendel,
- dönt az átmeneti és a tartós nevelésbe vett gyermek kapcsolattartásáról,
- figyelemmel kíséri az átmeneti nevelésbe vett gyermek és a szülő kapcsolatának alakulását, a szülőnek a gondozó személlyel vagy intézménnyel való együttműködését,

- dönt a gyermek átmeneti vagy tartós nevelésbe vételének megszüntetéséről,
- dönt az utógondozás és az utógondozói ellátás elrendeléséről,
- megállapítja az átmeneti vagy a tartós nevelésbe vett gyermek lakóhelyét,
- közreműködik a bírósági végrehajtási eljárásban.

A városi gyámhivatal a pénzübeli támogatásokkal kapcsolatban dönt:

- az otthonteremtési támogatás megállapításáról,
- a gyermektartásdíj megelőlegezéséről.

A városi gyámhivatal a gyermek családi jogállásának rendezése érdekében

- teljes hatályú apai elismerő nyilatkozatot vesz fel,
- megállapítja a gyermek családi és utónevét,
- hozzájárul - cselekvőképtelen jogosult esetén - a családi jogállás megállapítására irányuló per megindításához és egyidejűleg eseti gondnokot rendel.

A városi gyámhivatal az örökbefogadással kapcsolatban:

- dönt a gyermeket örökbe fogadni szándékozók alkalmasságáról, és kérelemre elrendeli az örökbefogadásra alkalmas személyek nyilvántartásba való felvételét,
- dönt a gyermek örökbefogadhatónak nyilvánításáról,
- elbírálja és jóváhagyja a szülőnek azon jognyilatkozatát, amelyben hozzájárul gyermeke ismeretlen személy általi örökbefogadásához,
- dönt az örökbefogadás engedélyezéséről,
- dönt a felek közös kérelme alapján az örökbefogadás felbontásáról,
- kérelemre felvilágosítást adhat a vér szerinti szülő adatairól.

A városi gyámhivatal pert indíthat, illetve kezdeményezhet

- a gyermek elhelyezése, illetve kiadása,
- a gyermeket megillető tartási követelés érvényesítése,
- a szülői felügyelet megszüntetése vagy visszaállítása,
- a gyermek örökbefogadásának felbontása,
- a cselekvőképességet érintő gondnokság alá helyezés és annak megszüntetése,
- a számadási kötelezettség, illetve a számadás helyességének megállapítása iránt.

A városi gyámhivatal feljelentést tesz

- a gyermek veszélyeztetése vagy a tartás elmulasztása,
- a gyermek sérelmére elkövetett bűncselekmény miatt.

A városi gyámhivatal a szülői felügyeleti joggal, illetve a gyermektartásdíjjal kapcsolatban:

- dönt a gyermek és a szülő kapcsolattartásáról,

- intézkedik a bíróság, valamint a gyámhivatal által szabályozott kapcsolattartás végrehajtásáról,
- dönt a szülő jognyilatkozatának érvényességéhez szükséges jóváhagyásról,
- dönt a szülői felügyeleti jogkörbe tartozó olyan kérdéstről, amelyben a szülői felügyeletet együttesen gyakorló szülők nem jutottak egyetértésre,
- hozzájárul a gyermek családbafogadásához,
- jóváhagyja a gyermek végleges külföldre távozására vonatkozó nyilatkozatot,
- engedélyezi a gyermek részére a szülői ház vagy a szülők által kijelölt más tartózkodási hely elhagyását, illetve a feltételek megváltozása esetén visszavonja az e tárgyban kiadott engedélyt,
- dönt a gyermek házasságkötésének engedélyezéséről,
- eljár a külföldön lakó vagy tartózkodó személy tartásdíj iránti igényével kapcsolatos ügyben,
- engedélyezi a tanköteles gyermek művészeti, sport-, modell- vagy hirdetési tevékenység keretében történő foglalkoztatását.

A városi gyámhivatal a gyámsággal és gondnoksággal kapcsolatban:

- a gyermek részére gyámot, hivatásos gyámot rendel,
- ideiglenes gondnokot, gondnokot, hivatásos gondnokot rendel,
- irányítja és felügyeli a gyám, a hivatásos gyám tevékenységét,
- felfüggeszti, elmozdítja vagy felmenti a gyámot, a gondnokot,
- külön jogszabályban meghatározott esetekben zárlatot rendel el, zárgondnokot, eseti gondnokot, ügygondnokot, az ügyei vitelében akadályozott személy képviselőjére és méhmagzat részére gondnokot rendel és ment fel.

A városi gyámhivatal a vagyonkezeléssel kapcsolatban többek között:

- dönt a gyermekek és gondnokoltak készpénzvagyonának gyámi fenntartásos betétben vagy folyószámlán történő elhelyezéséről, illetve az elhelyezett pénz felhasználásáról,
- rendszeres felügyelete alá vonhatja a vagyonkezelést, ha a szülők a gyermek vagyonának kezelése tekintetében kötelességüket nem teljesítik,
- elbírálja a rendszeres és az eseti számadást, meghatározott esetekben a vég-számadást,
- közreműködik a gyermekek, gondnokoltak ingó és ingatlan vagyonával és vagyonértékű jogával kapcsolatos ügyekben,
- közreműködik a hagyatéki eljárásban.

A megyei gyámhivatal feladat- és hatásköre különösen:

- **A megyei gyámhivatal** ellátja az illetékességi területéhez tartozó települési önkormányzat jegyzőjének, a városi gyámhivatalnak a szakmai irányítását és felügyeletét,

- **A megyei gyámhivatal** másodfokú hatósági jogkört gyakorol a települési önkormányzat jegyzőjének, a városi gyámhivatalnak a gyermekvédelmi és gyámügyi hatósági ügyeiben.
- **A megyei gyámhivatal** a Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet, illetve a Névjegyzékbe felvett szakértők véleményének kikérésével kijelöli a gyermekjóléti alapellátást, illetve a gyermekvédelmi szakellátást nyújtó intézmények közül a szakmai módszertani feladatokat ellátó intézményeket.
- **A megyei gyámhivatal** ellenőrzi az állami és nem állami gyermekjóléti és gyermekvédelmi szolgáltatók tevékenységét.
- **A megyei gyámhivatal** a Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet bevonásával véleményezi az önkormányzati ellátó rendszerek átalakítására vonatkozó javaslatokat, és szükség esetén kezdeményezi a javaslatok megváltoztatását.
- **A megyei gyámhivatal** elősegíti és koordinálja a bűnelkövetés, illetve a bűnisméltés megelőzését célzó programok indítását, ezen feladatkör ellátására gyermek- és ifjúságvédelmi koordinátort működtet.
- **A megyei gyámhivatal** évente jelentésben elemzi a megyében a gyermekkorú, illetve a fiatalkorú bűnelkövetés helyzetét, és értékeli a bűnmegelőzési tevékenységet. A jelentés ismertetése és a bűnmegelőzés érdekében elvégzendő feladatok megvitatása céljából megyei egyeztető tanácskozást tart, a bűnmegelőzésben érintettek részvételével.

6. A közoktatási intézmény gyermek- és ifjúságvédelmi tevékenységének jogi szabályozása

A nevelési-oktatási intézmények gyermek- és ifjúságvédelemmel kapcsolatos feladatait alapvetően a *Közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény* szabályozza, (továbbiakban Ktv.). A 41.§ (6) bekezdése szerint „a nevelési-oktatási intézmény ellátja a tehetségkutatással és tehetséggondozással, a korai tanulási, beilleszkedési nehézségek korrekciójával, a hátrányos helyzetű gyermekek felzárkóztatásával, valamint a gyermek- és ifjúságvédelemmel kapcsolatos feladatokat; felderíti a gyermekek és tanulók fejlődését veszélyeztető okokat, és pedagógiai eszközökkel törekszik a káros hatások megelőzésére, illetőleg ellensúlyozására. Szükség esetén a gyermek, tanuló érdekében intézkedést kezdeményez. A gyermek- és ifjúságvédelemmel kapcsolatos feladatok ellátását a gyermekjóléti szolgálat segíti”.

A Ktv. a fenntartó számára az alábbi feladatokat határozza meg:

85. § (7) A helyi önkormányzati intézményfenntartó elkészíti az önkormányzati közoktatási intézményrendszer működésének minőségirányítási programját (a továbbiakban: önkormányzati minőségirányítási program). Az önkormányzati minőségirányítási program az önkormányzati közoktatási rendszer egészére határozza meg a fenntartó elvárásait az egyes intézményeknek a fenntartói elvárásokkal kapcsolatos feladatait, a közoktatás rendszerének és a közoktatást érintő más ágazatok – gyermek- és ifjúságvédelem, szociálpolitika, munkaerő-gazdálkodás, közművelődés, egészségügy – kapcsolatait, a fenntartói irányítás keretében tervezett szakmai, törvényességi, pénzügyi ellenőrzések rendjét. Az intézményi minőségirányítási programnak összhangban kell állnia az önkormányzati minőségirányítási programmal.

104. § (1) A törvényesség biztosítása keretében kell *a)* ellenőrizni a házirend, valamint – a kollektív szerződés és a közalkalmazotti szabályzat kivételével – más belső szabályzatok elfogadására előírt eljárási rendelkezések megtartását, a szabályzatban foglaltak jogszerűségét, a működés és döntéshozatal jogszerűségét, így különösen a tanuló- és gyermekbalesetek megelőzésével, a gyermek- és ifjúságvédelmi feladatok ellátásával, a nevelő- és oktató munka egészséges és biztonságos feltételeinek megteremtésével összefüggő tevékenységet;

A nevelési-oktatási intézmények működéséről szóló 11/1994. (VI. 8.) MKM rendelet 6.§ (1) bekezdése szerint a nevelési-oktatási intézmények közreműködnek a gyermekek, tanulók veszélyeztetettségének megelőzésében és megszüntetésében, ennek során együttműködnek a gyermekjóléti szolgálattal, illetve a gyermek- és ifjúságvédelmi rendszerhez kapcsolódó feladatot ellátó más személyekkel, intézményekkel és hatóságokkal. A 4.§ kimondja, hogy a nevelési-oktatási intézmény szervezeti és működési szabályzatában kell rögzítenie a külső együttműködések rendszerét, míg a 6.§ a nevelési intézményben működő gyermek- és ifjúságvédelmi felelős munkaköri leírását, az általa végzendő feladatok eljárási szabályait, valamint a megelőzéssel, a hátrányos helyzetű és veszélyeztetett gyermekekkel kapcsolatos teendőit rögzíti.

A gyermekek védelméről és a gyámmügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény 17.§ (1) bekezdése szerint a közoktatási intézmények a gyermek- és ifjúságvédelmi rendszerhez kapcsolódó feladatokat látnak el a gyermek családban történő nevelkedésének elősegítése, a gyermek veszélyeztetettségének megelőzése és megszüntetése érdekében-alaptevékenység keretében. A törvény elsősorban az önkormányzatok gyermek- és ifjúságvédelemmel összefüggő kötelezettségeit rögzíti, amellyel a közoktatási intézmények részére is kijelöl feladatokat. A törvény határozza meg azokat az intézményeket (az észlelő-jelző rendszer tagjait) melyeknek jelzési kötelezettsége van a gyermekjóléti szolgálatnál, illetve hatósági eljárást kezdeményezhetnek, valamint az iskolai gyermek- és ifjúságvédelmi felelősnek az észlelő-jelzőrendszer tagjaként betöltött szerepét.

A települési önkormányzat fenntartói szerepe mellett koordinátora a településen folyó gyermek- és ifjúságvédelmi munkának. Az egy-egy településen működött közoktatási és gyermek- és ifjúságvédelmi intézmények munkatársai együttműködési és jelzési kötelezettséggel biztosítják a gyermek- és ifjúságvédelmi feladatok komplex ellátását. Az egyes intézmények feladat- és hatáskörei nem elválasztják, hanem meghatározzák az egyes intézmények közreműködésének és együttműködésének közös pontjait. Ennek értelmében hatósági feladatokat lát el az önkormányzat képviselő testülete, a jegyző, a gyámhatóság és a gyámhivatal.

6.1. Az észlelő-jelző rendszer tagjai

A gyermek- és ifjúságvédelmi rendszerhez kapcsolódó feladatokat a Gyvt. 17. § (1) szerint az *észlelő-jelző rendszer* tagjai látják el:

- a) az egészségügyi szolgálatot nyújtók, így különösen a védőnői szolgálat, a házi orvos, a házi gyermekorvos,
- b) a személyes gondoskodást nyújtó szolgáltatók, így különösen a családsegítő szolgálat, a gyermekjóléti szolgálat,
- c) a közoktatási intézmények, így különösen a nevelési-oktatási intézmény, a nevelési tanácsadó,
- d) a rendőrség,
- e) az ügyészség,
- f) a bíróság,
- g) a pártfogó felügyelői szolgálat,
- h) az áldozatsegítés és a kárenyhítés feladatait ellátó szervezetek,
- i) a menekülteket befogadó állomás, a menekültek átmeneti szállása,
- j) a társadalmi szervezetek, egyházak, alapítványok.

Az észlelőrendszert működtető személyek, szolgáltatók, intézmények és hatóságok kötelesek egymással együttműködni.

6.2. A gyermekjóléti szolgáltatás

A 40.§ (2) bekezdésének e) és g) pontjai szerint a gyermekjóléti szolgálat segíti a nevelési-oktatási intézmény gyermek- és ifjúságvédelmi feladatának ellátását, és kezdeményezi a települési önkormányzatnál új ellátások bevezetését.

A 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet szerint a *gyermekjóléti szolgáltatás* feladatai:

- a gyermek családban történő nevelkedésének elősegítése: a gyermekjóléti szolgálat kezdeményezi, hogy a közoktatási intézmények, az ifjúsággal foglalkozó szociális és kulturális intézmények, valamint a társadalmi szervezetek szervezzenek a családban jelentkező nevelési problémák és hiányszágok káros hatásainak enyhítését célzó, illetve a rossz szociális helyzetben lévő szülőknek aránytalan nehézséget okozó szabadidős programokat (12.§ (2) bekezdés). A gyermekek részvételének elősegítése céljából a gyermekjóléti szolgálat tájékoztatja az iskolai gyermek- és ifjúságvédelmi felelősöket (12.§ (3) bekezdés).
- a gyermek veszélyeztetettségének megelőzése: A gyermekjóléti szolgálat kezdeményezi, szervezi és összehangolja a Gyvt. 17.§-ában meghatározott, valamint más érintett személyek és szervezetek részvételét az észlelő- és jelzőrendszerben (14.§ (3) bekezdés a) pontja). Ennek érdekében évente legalább egy alkalommal – a gyermekjóléti szolgálat által szervezett tanácskozáson – át kell tekinteni a település gyermek- és ifjúságvédelmi rendszerének működését, és javaslatot kell tenni annak lehetőség szerinti javítására (14.§ (6) bekezdés).
- a gyermek veszélyeztetettségének megszüntetése: a 16.§ (1) bekezdése alapján család gondozás körében a gyermekjóléti szolgálat kezdeményezi és összehangolja a szociális alapellátás keretében nyújtott személyes gondoskodást.

6.3. Az nevelési-oktatási intézmény, mint az észlelő-jelző rendszer tagja

A Ktv. alapelve a gyermekek jogainak mindenek felett álló védelme (2.§ (4) bekezdés): az óvoda, a iskola, a kollégium az e törvényben meghatározott feladatai ellátásának keretei között felelős a gyermekek, tanulók testi, értelmi, érzelmi, erkölcsi fejlődéséért, a gyermek- és tanulói közösség kialakulásáért és fejlődéséért.

Ennek érdekében:

- a) a gyermek, a tanuló személyiségének fejlesztésében, képességeinek kibontakoztatásában együttműködik a szülővel,
- b) a gyermekközösség, a tanulóközösség kialakítása, fejlesztése során a szülők közösségével együttműködve végzi nevelő-oktató munkáját,
- c) felkészíti a tanulót a családi életre, családtervezésre.

A közoktatás szervezésében, irányításában, működtetésében, feladatainak végrehajtásában közreműködők döntéseik, intézkedéseik meghozatalakor a gyermek mindenek felett álló érdekét veszik figyelembe. A közoktatásban ezek közé tartozik különösen, hogy ügyeiben méltányosan, humánusan, valamennyi tényező figyelembevételével, a többi gyermek, tanuló érdekeinek mérlegelésével, a rendelkezésre álló lehetőségek közül számára legkedvezőbbet választva döntsenek.

Az iskola egyszemélyi felelőseként az igazgató/intézményvezető felelős a gyermek- és ifjúságvédelem tevékenységrendszerét iskolán belül szabályozó dokumentumok megalkotásáért és a megvalósulásukért.

Ennek dokumentumai: a) a pedagógiai program, b) az ennek alapján készülő éves munkaterv, valamint c) az SZMSZ, amely tartalmazza a külső kapcsolatok rendszerét, formáját és módját is.

A törvény alapelvei között (4/A. §) találjuk az egyenlő bánásmód követelményét, amely megsértésének következményeit orvosolni kell, ez azonban nem járhat más gyermek, tanuló jogainak megsértésével, csorbításával.

Pedagógiai szempontból az iskola *pedagógiai programja* az alapidokumentum, amely az iskolán belül folyó pedagógiai tevékenységek összességére kiterjed. A pedagógiai tevékenységgel szemben támasztott alapvető követelmény, hogy minden gyermek részére biztosítsa a fejlődéshez szükséges feltételeket, a tanuló képességeinek, tehetségének kibontakoztatásához szükséges lehetőségeket, és segítséget ad ahhoz, hogy leküzdhesse azokat a hátrányokat, amelyek születésénél, családi, anyagi helyzeténél vagy bármilyen más oknál fogva fennállnak.

A gyermek- és ifjúságvédelem szorosan kapcsolódik a nevelési-oktatási intézmények pedagógiai tevékenységéhez, programjához, melynek szerves részét képezi. Összefügg azzal, hogy az óvodában, iskolában olyan légkört, olyan pedagógiai, igazgatási, tevékenységet kell kialakítani, amely eleve kizárja annak lehetőségét, hogy bármelyik gyermek, bármilyen oknál fogva hátrányos, kizáró helyzetbe kerüljön (Ktv. 4.§ (7) bekezdés).

7. A közoktatási intézmények gyermek- és ifjúságvédelmi feladatai

A közoktatási intézmények általános – a közoktatásban tanuló minden gyermeknek általánosan és az ingyenes oktatás keretei között kötelezően biztosított ellátások számbavétele – és *speciális* – a célcsoportok szerinti célzott segítség- és szolgáltatások nyújtása, szakemberek bevonása, az eset szükség szerinti továbbítása, jelzés és együttműködés a gyermek- és ifjúságvédelem intézményei felé – *gyermek- és ifjúságvédelmi feladatokat látnak el.*

Általános gyermek- és ifjúságvédelmi feladatok megvalósítását segítő tevékenységi formák: tankötelezettség biztosítása, egészségnevelés, drog-megelőzés, bűnmegelőzés, szabadidős programok, hátrányos helyzetű és veszélyeztetett tanulók szűrése.

Speciális gyermek- és ifjúságvédelmi feladatok megvalósítását segítő tevékenységi formák: feltárás (hátrányos helyzet, veszélyeztetettség és sajátos nevelési igényű gyermekek), családlátogatás, igény szerinti foglalkozások megszervezése (felzárkóztatás, fejlesztő felkészítés, korrepetálás), pedagógiai és gyermek- és ifjúságvédelmi szakszolgálati ellátás biztosítása külső segítők bevonásával.

Ez a tevékenység számos területet ölel fel:

- a családdal, szülőkkel való kapcsolattartást,
- a tanulói szervezetek, a diákönkormányzatok megalakulásának segítségét, és az intézmény döntéshozatalába való bevonásukat,
- az aktív szerepvállalást abban, hogy a rászoruló családok anyagi helyzetüktől függően kérelmükre étkezési- és tankönyvtámogatásban részesüljenek,
- az arra jogosult tanulók esetében az iskola és a diákotthon által nyújtott pénzbeli ellátásokhoz való hozzáférés és a különböző szolgáltatások igénybevételeinek támogatását,
- a gyermekek napközis, illetve tanulószobai ellátásának biztosítását, melyet a gyógypedagógiai nevelésben, oktatásban résztvevő iskolák valamennyi évfolyamán, a szülők igényei alapján a 10. évfolyamig meg kell szervezni (Ktv. 53.§ (3) és (4) bekezdés),
- a Ktv. alapján a fogyatékos vagy tartósan beteg gyermekek részére – felmentésük esetén – a heti 10 órában történő otthoni képzés lehetőségét.

A gyermek- és ifjúságvédelmi felelős a nevelési-oktatási intézményben folyó nevelési-oktatási munka aktív részeseként segíti a pedagógusok gyermek- és ifjúságvédelmi munkáját. Ugyanakkor aktív és hatékony tagja az észlelő-jelzőrendszernek, így munkája megelőző és/vagy kötelező együttműködés a rendszer más tagjainak tevékenységeivel. Tevékenységének célja a prevenció, azaz munkáján keresztül a gyermekek problémáinak minél korábbi felismerése és minél hatékonyabb kezelése, súlyosabbá válásának megelőzése. Az intézmény vezetőjének feladata, hogy mindebben hathatós támogatást biztosítson számára.

Az óvoda és az iskola a gyermek számára a legfontosabb társadalmi intézmény, ahol a nap jelentős részét tölti, és ahol elérhető, befolyásolható, segíthető, valamint családjával, környezetével folyamatos kapcsolatot lehet tartani, így az észlelő-jelző-rendszer legfontosabb tagja lehet, hiszen a gyermek minden problémája – szorongása, agresszivitása, esetleges alultápláltsága vagy bántalmazásának jelei – a gyermek teljesítmény-, viselkedés- és/vagy kapcsolati zavarainak formájában itt észlelhető.

A professzionális gyermek- és ifjúságvédelmi tevékenység elengedhetetlen feltetele a pontos *helyzetfeltárás, helyzetelemzés*, mely tartalmazza az iskola adottságait, sajátosságait, az iskola települési környezetét, az iskola tanulóinak összetételét, szülők szocioökonómiai státusát, az iskola és a szülő kapcsolatát, a speciális ellátást igénylő gyerekek arányát, az iskolán belül működő illetve azzal kapcsolatban álló szakemberek együttműködésének formáit.

Az iskolában a pedagógus a hátrányos helyzetű, a különböző nehézségekkel küzdő gyermekekkel közvetlen kapcsolatban van, és így a gyermek „hogyléte”, valamint az érdekében tett intézkedések eredményessége folyamatosan nyomon követhető. A családok számára – a korábban kialakított megfelelő kapcsolat alapján – a krízishelyzetben való együttműködés, segítségnyújtás könnyebben biztosítható.

A hátrányos és veszélyeztetett helyzetű gyermekek problémái a megjelenő tünetek alapján felismerhetőek, mivel a helyzetet kialakító tényezők jelzésértékűek, és legtöbb esetben együtt szerepelnek (pl. a nem megfelelő viselkedés, elhanyagoltság, ruházat és higiénia hiánya, stb.).

Az iskolai gyermek- és ifjúságvédelmi felelős feladata, hogy együttműködjön az iskolán belüli és iskolán kívüli szakemberekkel. Az iskolán kívüli együttműködés esetében meg kell különböztetnünk a pedagógiai eszközökkel megoldható eseteket, és a gyermek- és ifjúságvédelmi eszközöket igénylő eseteket. Bár mindkét esetben együttműködésről van szó, mégis eltérő felelősséget hárul a nevelési-oktatási intézményre a kétféle beavatkozás hatékonyságát illetően. A pedagógiai eszközöket igénylő eseteknél a nevelési-oktatási intézmény felelőssége a szolgáltatás megszervezésében hangsúlyosabb, míg a gyermek- és ifjúságvédelmi beavatkozást igénylő esetekben a felelősség elsősorban a külső együttműködő partner vállán nyugszik.

„Az iskolai gyermek- és ifjúságvédelem helyzetének vizsgálata Magyarországon” című kutatás eredményei azt igazolják, hogy a vizsgálatban részt vett iskolák $\frac{3}{4}$ része rendszeres kapcsolatot tart a gyermekjóléti szolgálattal, és $\frac{1}{4}$ részük írásos dokumentummal is rendelkezik az együttműködés formájáról, módjáról, idejéről. *Anomáliaként* mutatkozik, hogy a közös esetek száma az összes eset számának mindössze 46%-a. Ebből alkalmoszerű, formális vagy személyhez kötött együttműködésre következtethetünk. Felmerülhet annak a veszélye, hogy a két intézmény gyermek- és ifjúságvédelmi munkatársainak fluktuációja esetén nincs szabályozott kapcsolati folytonosság. Ez a problémás esetek esetleges megoldásához vezethet, amely megszerületlen beavatkozás következtében időben is elhúzódhat. Ezt azzal lehetne megelőzni, illetve kiküszöbölni, ha írásos együttműködési megállapodások köttetnének a közoktatási intézmények és a gyermekjóléti szolgálatok között.

7.1. Az iskolai gyermek- és ifjúságvédelmi tevékenység személyi feltételei

Az iskolai gyermek- és ifjúságvédelemmel kapcsolatos tevékenységért, alapvetően az *intézmény vezetője* felel. Kötelezettségeit a Ktv. 54.§ (1) bekezdése fogalmazza meg. Feladatainak akkor tesz eleget, ha

- elsősorban arra rátermett, megfelelő személyt bíz meg a szakmai feladatok ellátásával,
- megfelelő gyermek- és ifjúságvédelmi szemléletet alakít ki az intézményben,
- a gyermek- és ifjúságvédelmi munkát folyamatosan ellenőrzi és értékeli.

A *pedagógus* számára megfogalmazott kötelezettségek:

- közre kell működnie a gyermek- és ifjúságvédelmi feladatok ellátásában, a gyermek, a tanuló fejlődését veszélyeztető körülmények megelőzésében, feltárásában, megszüntetésében,
- biztosítani kell a bármilyen oknál fogva hátrányos helyzetben lévő gyermek, tanuló felzárkóztatását,
- észre kell vennie, ha a tanuló tanulmányi eredménye látszólag indokolatlanul leromlik. Fel kell figyelnie a családban jelentkező gondokra, problémákra (pl. a szülők gazdasági helyzetének romlása vagy a családi élet megromlása, stb.),
- jeleznie kell az óvodai, iskolai, diákotthoni gyermek- és ifjúságvédelmi felelősnek, amennyiben iskolai eszközökkel nem tudnak segítséget nyújtani, úgy kötelessége a gyermekjóléti szolgálatot az intézményvezető útján értesíteni.

Az *osztályfőnöknek* a gyermek- és ifjúságvédelmi felelős mellett kiemelt szerepe, hogy folyamatosan figyelemmel kísérje osztályában a nehézségekkel küzdő gyermekeket, az igazolatlanul hiányzókat; igyekezzen megismerni minden tanulóját, valamint képességeiket, érdeklődési körüket, jellemüket, családi hátterüket, baráti kapcsolataikat, pályaválasztási terveiket. A veszélyeztetett gyermekekkel kapcsolatos minden változásról tájékoztatja a gyermek- és ifjúságvédelmi felelőst, hogy a tanév során közösen kísérhessék figyelemmel gyermekek életét, hogy szükség szerint jellel éljenek a gyermekjóléti szolgálat felé.

A gyermek- és ifjúságvédelmi feladatokat a szükségleteknek megfelelően kell megszervezni, és a gyermek- és ifjúságvédelmi felelős számára természetesen részletes munkaköri leírást kell készíteni.

Jelenleg a Ktv. úgy rendelkezik, hogy az általános iskolákban, a középiskolákban és a kollégiumokban alkalmazható egy státuszban *gyermek- és ifjúságvédelmi felelős* a nevelő és oktató munkát közvetlenül segítő alkalmazottak körében. Valamint a Ktv. 1. számú melléklet III. rész II. 8. pontja elrendeli, hogy az óvodában és általános iskolában a gyermek- és ifjúságvédelmi feladatok ellátásához három halmazottan hátrányos gyermekenként, tanulónként heti egy óra időkeretet biztosítani

kell, ha a fenntartó egyetértésével a nevelési-oktatási intézmény vezetője nagyobb időkeretet nem állapít meg. Nyilvánvaló, hogy munkaköri feladatot – iskolán kívül is – munkaidőben kell ellátni.

Az iskolai gyermek- és ifjúságvédelmi felelős kompetenciakörébe elsősorban a pedagógiai eszközökkel megvalósítható tevékenységek tartoznak. Ugyanakkor feladatkörébe tartozik az intézményen belül a gyermek- és ifjúságvédelmi tevékenységek koordinálása, valamint az intézményen kívül a más szakemberekkel való együttműködés.

A nevelési-oktatási intézményben alkalmazott gyermek- és ifjúságvédelmi szakembernek megfelelő szakirányú képzettséggel kell rendelkeznie. A gyermek- és ifjúságvédelmi munka szakszerűségét nagymértékben elősegíti, ha az intézmények gyermek- és ifjúságvédelmi felelősként lehetőség szerint speciálisan képzett szakembert, szociálpedagógust vagy szociális munkást alkalmaznak. A szakmaiság követelményeit kell érvényesíteni akkor is, ha az iskolák pedagógusokat alkalmaznak iskolai gyermek- és ifjúságvédelmi felelősként, ezért az ő esetükben is elengedhetetlen, hogy rendelkezzenek a megfelelő szakmai képzettséggel. A gyermek- és ifjúságvédelmi szakirányú továbbképzések a szakterületen dolgozók segítő szerepének fejlesztésével, új módszerek megismertetésével nyújtanak segítséget a professzionális esetkezeléshez, a hangsúlyt a gyakorlatokra, gyermek- és ifjúságvédelmi esetmegbeszélésre helyezik.

Az NCSSZI 2001. novemberében végzett országos felmérésének adatai szerint a közoktatási intézmények túlnyomó többségére az volt a jellemző, hogy pedagógus végzettséggel – azaz szakirányú végzettséggel nem rendelkező – szakemberek töltötték be a gyermek- és ifjúságvédelmi felelős féléllású státuszát. Kívánatos lenne, ha az igazgató, mint munkáltató külön hangsúlyt helyezne a továbbképzési terv készítésekor arra, hogy a gyermek- és ifjúságvédelmi felelős munkakört betöltő pedagógus megfelelő szakirányú továbbképzéseken vehessen részt, ezzel is biztosítva a hatékonyabb feladat-ellátást.

A vizsgált közoktatási intézményekben a gyermek- és ifjúságvédelmi felelős alkalmazása a következő tendenciákat mutatja. 800 főnél nagyobb létszámú iskola 1/4-e alkalmaz 2 gyermek- és ifjúságvédelmi felelőst, 300 fő felett emelkedést mutat két vagy több gyermek- és ifjúságvédelmi felelős alkalmazása. A 4, 6, 8 fő gyermek- és ifjúságvédelmi felelős alkalmazása esetén arra lehet következtetni, hogy az osztályfőnök feladatkörébe utalták a gyermek- és ifjúságvédelmi feladatokat. A kistélepüléseken azonban 22%-ban nem alkalmaznak gyermek- és ifjúságvédelmi felelőst. Az iskolatípusok közül az általános iskola és gimnáziumban és a szakképző iskolákban nagy gyakorisággal előfordul a 2 fő alkalmazása, mely gyermek- és ifjúságvédelmi szempontból indokolt. De szándékuk ellenére ezzel a féléllású gyermek- és ifjúságvédelmi felelős státusz felezését alkalmazzák.

A 30 év alatti gyermek- és ifjúságvédelmi felelősök végzettségüket tekintve szociális alapképzettségűek: szociálpedagógus vagy szociális munkások. Pályakezdő peda-

gógust azonban csak tapasztalatszerzés után alkalmaznak gyermek- és ifjúságvédelmi felelősként. A szociális szakembert a főiskoláról kikerülve, szakemberként alkalmaz-
zák. Egész státuszban való alkalmazásukkor szakképzettségük a napi feladatok el-
látásában jól kamatoztatható. A szakképzésben oktatók végzettsége azonban nem
illeszkedik kellően a speciális feladatok ellátásához, szakiskolában műszaki tanárok,
de grafológus is előfordul gyermek- és ifjúságvédelmi felelősként. Feltételezhető,
hogy ezekben az esetekben csak formálisan töltik be a munkakört.

A *továbbképzés* terén a speciális pedagógiai végzettségű gyermek- és ifjúság-
védelmi felelősök elsősorban a jogi, a szociológiai ismereteiket bővítenék. Kistele-
pülések gyermek- és ifjúságvédelmi felelősei 13%-ban egyáltalán nem vettek részt
képzésben, mert a munkaidő kedvezmény, helyettesítés nem megoldható távollét-
ükben, illetve ők maguk sem nem is érzik szükségét.

A gyermek- és ifjúságvédelmi felelős képzettségének esetlegessége folytán a
gyermek- és ifjúságvédelmi esetek megoldásának esélye jelentősen csökken. Szük-
séges lenne a gyermek- és ifjúságvédelmi felelősök továbbképzését alkalmazásuk
feltételévé tenni. A megyei pedagógiai intézeteknek kistérségi szinten is biztosítani
kellene a továbbképzéseik szervezését, hogy a kistélepülések számára is elérhető he-
lyen legyenek hozzáférhetőek.

7.2. Az iskolai gyermek- és ifjúságvédelmi tevékenység célcsoportjai

A gyermek- és ifjúságvédelmi felelősök munkájukat négy szintéren végzik: a
gyermek, a szülők, a nevelők és pedagógusok körében, valamint a társintézmények-
kel való kapcsolattartás keretében (11/1994. MKM rendelet a 6.§ a) - g) pontja).

Mind a négy szintér speciális, ám mégis összefüggnek, mivel egymásra gyako-
rolt hatásukkal képesek egymást befolyásolni.

- 1) Természetes, hogy ezek közül elsődleges a gyermek. Az osztályokat felke-
resve tájékoztatni kell a tanulókat arról, hogy milyen problémával, hol és
milyen időpontban fordulhatnak a gyermekvédelmi felelőshöz, továbbá,
hogy az iskolán kívül milyen gyermekvédelmi feladatot ellátó intézményt
kereshetnek fel.
- 2) A tanulókat és szüleiket a tanév kezdetekor írásban tájékoztatni kell a gyer-
mek- és ifjúságvédelmi felelős személyéről, valamint arról, hogy milyen
időpontban és hol kereshető fel. A szülőkkel való kapcsolattartás fontos
része a munkának. Tudni kell azonban, hogy ezen nemcsak a problémás
családokban élő gyermekek szüleinek bevonását kell érteni.

Meg kell találni azt a módszert, amivel a szülők „becsalogathatóak” az is-
kolába, ha vonzó, érdekes, közérdekű és aktuális témákról szervezünk elő-
adássorozatotok számukra, ahol ismert, közkedvelt előadókkal találkozhat-
nak. Így nagyobb az esélye, hogy az elhangzottak „elérik” a résztvevőket.
Ilyen témák lehetnek:

- az egészségmegőrzés (helyes táplálkozás, vitaminok),
 - a változás a családban (első osztályba lépő gyermek, testvér születése),
 - a médiumok hatása gyermekeink fejlődésére (pozitív-negatív),
 - az engedékenység-szigor kérdése (hol a helyes középút?),
 - szenvedélybetegségek – megelőzésük, gyógyításuk,
 - korunk betegségei – megelőzésük, gyógyításuk,
 - hogyan segítsek gyerekemnek a tanulásban,
 - tanulási nehézségek (dysgrafia, dyslexia, dyscalculia, egyéb).
- 3) A pedagógusok, a kollégák bevonása megnyerése nem nélkülözhető a különböző problémák jelzése és eredményes megoldása érdekében. Igen hasznos lehet számukra a különböző előadások és/vagy tréningek szervezése (kommunikáció, konfliktuskezelés, mentálhigiéné, valamint AIDS-, dohányzás-, alkohol- és drogprevenció), ahol gyakorlati ismereteket és módszereket sajátíthatnak el, melyek jól alkalmazhatók az osztályfőnöki munkában és a napközis foglalkozásokon. Ezeknek a tevékenységeknek közösségformáló szerepe is jelentős lehet, a pedagógusok egymást jobban megismerve később hatékonyabban tudnak együttműködni.
- 4) Fontos feladata a gyermek- és ifjúságvédelmi felelősnek a társintézményekkel való jó kapcsolat kialakítása, ápolása, mint: ÁNTSZ, Vöröskereszt, házi- és gyermekorvosok, rendőrség, Nevelési Tanácsadó, Családsegítő és Gyermekjóléti Szolgálat, továbbá azoknak a kiadványoknak az ismerete, amelyeket az oktatási tárca a honlapján elérhetővé tesz, vagy kiküld az intézményekbe. (Pl.: „Segédlet az iskolai egészségnevelési, egészségfejlesztési program elkészítéséhez”, „Ne legyen több áldozat”, „Droginformációs lapok”, stb.)

7.3. Az iskolai gyermek- és ifjúságvédelmi tevékenység területei

A gyermek- és ifjúságvédelmi felelős tevékenységének *kiindulópontja a felde-
rítés*, melynek alapfeltétele, hogy a pedagógus megismerje a hozzáforduló gyermek személyiségét, egészségi állapotát, környezetét, családi hátterét, baráti és kortársi kapcsolatait. Ennek érdekében indokolt, hogy elkészüljön a gyermek pedagógiai jellemzése, melynek fontos eleme a környezettanulmány, melynek felvétele során személyesen tájékozódik a család életéről, körülményeiről.

A feltárt káros hatások *megelőzésére*, illetve *ellensúlyozására* pedagógiai eszköz-
közzel törekszik, melynek során többféle beavatkozást tehet:

- többszöri családlátogatás, nevelési segítség, életvezetési tanácsadás,
- fejlesztő, felzárkóztató óvodai-iskolai program,
- a gyermek nevelési tanácsadóhoz irányítása,
- javaslat egészségügyi ellátás igénybevételére, szükség esetén gyermek-ideg-
gondozói vizsgálatra,
- rendszeres gyermek- és ifjúságvédelmi támogatás, illetve természetbeni jut-

tatás iránti kérelemre javaslat,

- javaslat a gyermek napközbeni ellátására (bölcsőde, napközi).

Abban az esetben, ha a veszélyeztető körülmények, illetve a már kialakult veszélyeztetettséget nem lehet intézményi feladat és hatáskörben, pedagógiai eszközökkel megoldani, akkor elsősorban a *gyermekjóléti szolgálat felé kell jelzéssel fordulnia*.

A gyermekjóléti szolgálat az oktatási intézmény bármely gyerek veszélyeztetettségével kapcsolatos jelzését fogadja és a probléma, a veszélyeztetettség mértékéhez, a család szükségleteihez igazodó intézkedést tesz.

Az óvodák és az iskolák a gyermekjóléti szolgálattal tevékenységüket összehangolva kötelesek együttműködni, különösen:

- a pedagógiai jellemzés valamint a környezettanulmány alapján készített gondozási terv megvalósításában,
- a havonkénti illetve szükség szerinti esetmegbeszélésen történő részvétellel,
- a legalább félévente készítendő helyzetértékelés megismertetésével, melyben a gondozás eredményességét rögzítik.

Azonnali intézkedést igénylő ügyben (pl. ha a gyermek felügyelet nélkül marad, vagy ha testi, érzelmi, erkölcsi fejlődését a családi környezete súlyosan veszélyezteti), minden esetben haladéktalanul a települési önkormányzat jegyzője, a gyámhatóság, illetve egyéb segítő szervezet (pl. rendőrség) felé az intézményvezető útján azonnal hivatalból indított megkereséssel kell élni.

7.4. Az iskolai gyermek- és ifjúságvédelmi felelős tevékenységének tárgyi feltételei

A gyermek- és ifjúságvédelmi munka ellátásához szükséges feltételek közül az országos felmérés az alábbiakat vizsgálta.

Külön helyiség, telefonvonal meglétét a kistelepülések gyermek- és ifjúságvédelmi felelősei nem érzik munkájukhoz elengedhetetlennek. Feltételezhető, hogyha nem szükséges, nem is kerül sor bizalmas beszélgetésekre. Szakmai szempontból azonban nem támogatható, ha nem különülnek el a pedagógiai és gyermek- és ifjúságvédelmi munkához szükséges feltételek, így következésképp a beavatkozások sem.

A felmérés bemutatja, hogy a kistelepülések gyermek- és ifjúságvédelmi felelősei saját maguk szerzik be az aktuális szakirodalmat. Így azonban az olvasottak mind elméleti, mind gyakorlati szinten egyrészt sajátosan egyéni, másrészt elszigetelt értelmezést kaphatnak. Ez a tény a kistelepülések tekintetében felveti a szakmai kapcsolatok elérhetőségének hiányát. *Szupervízió, munkaközösségi foglalkozások rendszeres megtartása* a felmérésben részt vett iskolák mindössze 3/4 részében biztosított, és a kistelepüléseken dolgozóknak nincs semmilyen szakmai konzultációs lehetőségük.

Ezért lenne fontos települési és intézményi szinten is tételesen támogatni a bizalmas segítségnyújtás biztosítása érdekében a gyermek- és ifjúságvédelmi felelős munkájának minimum feltételeit, szerep- és feladatkörének meghatározását.

Mint fentebb már említettük, a 11/1994. (VI. 8.) MKM rendelet 6.§ (3) bekezdése az iskola vezetőjének feladatává teszi, hogy gondoskodik a gyermek és ifjúságvédelmi felelős munkájához szükséges feltételekről.

Nélkülözhetetlennek véljük az MKM rendeletben meghatározott feladatok ellátása érdekében az alábbi tárgyi feltételek biztosítását:

- bizalmas beszélgetésre alkalmas külön helyiség (fogadóóra és közvetlen pedagógiai foglalkozások megtartására),
- telefonvonal könnyű hozzáférhetősége (kapcsolatfelvétel társintézményekkel, családlátogatások szervezése, az észlelő-jelzőrendszer működésében történő hatékony részvétel érdekében),
- a nyilvántartott személyes adatok biztonságos őrzésére, tárolására alkalmas (azaz zárható) bútordarab,
- megrendelhető nyilvántartási formanyomtatványok,
- szakmai folyóirat hozzáférhetősége,
- továbbképzéseken való részvétel finanszírozása (beleértve ebbe a távollét miatt esetleg szükségessé váló helyettesítés biztosítását is).

A közoktatási intézmény gyermek- és ifjúságvédelmi munkája feltételrendszerének meglétét a gyermekjogi képviselő ellenőrzi. A gyermekjogi képviselő alkalmazásának személyi és tárgyi feltételeinek biztosításával az 1/2004.(I. 5.) ESZCSM rendelet foglalkozik.

7.5. Az információkezelés jogi, etikai és szakmai követelményei

A nevelési-oktatási intézményekben történő információ-kezelésnek vannak *minden alkalmazottra* érvényes eljárási szabályai, A Ktv. 40. § (4) pont alapján a közoktatási intézményben a törvény 2. számú mellékletében meghatározott adatokat kell nyilvántartani és kezelni.

1. E törvény alapján nyilvántartott adatok:

- a) gyermek, tanuló neve, születési helye és ideje, állampolgársága, lakóhelyének, tartózkodási helyének címe, telefonszáma, nem magyar állampolgár esetén a Magyar Köztársaság területén való tartózkodás jogcíme és a tartózkodásra jogosító okirat megnevezése, száma;
- b) szülő neve, lakóhelye, tartózkodási helye, telefonszáma;
- c) a gyermek óvodai fejlődésével kapcsolatos adatok;
- d) a tanulói jogviszonnal kapcsolatos adatok
 - felvétellel kapcsolatos adatok,
 - a tanuló magatartásának, szorgalmának és tudásának értékelése és minősítése, vizsgaadatok,
 - a tanulói fegyelmi és kártérítési ügyekkel kapcsolatos adatok,
 - a sajátos nevelési igényre vonatkozó adatok,
 - beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel küzdő gyermek, tanu-

- ló rendellenességére vonatkozó adatok,
- a tanuló- és gyermekbalesetre vonatkozó adatok,
- a tanuló diákigazolványának sorszáma,
- a tanuló azonosító száma,
- a tankönyvellátással kapcsolatos adatok,
- a többi adat az érintett hozzájárulásával.

2. Az adatok - az e törvényben meghatározott célból, a személyes adatok védelmére vonatkozó célhoz kötöttség megtartásával - továbbíthatók

- fenntartó, bíróság, rendőrség, ügyészség, önkormányzat, államigazgatási szerv, nemzetbiztonsági szolgálat részére valamennyi adat,
- sajátos nevelési igényre, a beilleszkedési zavarra, tanulási nehézségre, magatartási rendellenességre vonatkozó adatok a pedagógiai szakszolgálat intézményeitől a nevelési-oktatási intézménynek, illetve vissza,
- az óvodai fejlődéssel, iskolába lépéshez szükséges fejlettséggel kapcsolatos adatok a szülőnek, a pedagógiai szakszolgálat intézményeinek, az iskolának,
- a magatartás, szorgalom és tudás értékelésével kapcsolatos adatok az érintett osztályon belül, a nevelőtestületen belül, a szülőnek, a vizsgabizottságnak, a gyakorlati képzés szervezőjének, a tanulószervezőjének, a tanulószervezőjének, illetve, ha az értékelés nem az iskolában történik, az iskolának, iskolaváltás esetén az új iskolának, a szakmai ellenőrzés végzőjének,
- a diákigazolvány - jogszabályban meghatározott - kezelője részére a diákigazolvány kiállításához szükséges valamennyi adat,
- a gyermek óvodai felvételével, átvételével kapcsolatosan az érintett óvodához, iskolai felvételével, átvételével kapcsolatosan az érintett iskolához, felsőoktatási intézménybe történő felvétellel kapcsolatosan az érintett felsőoktatási intézményhez és vissza,
- az egészségügyi, iskola-egészségügyi feladatot ellátó intézménynek a gyermek, tanuló egészségügyi állapotának megállapítása céljából,
- a családvédelemmel foglalkozó intézménynek, szervezetnek, gyermek- és ifjúságvédelemmel foglalkozó szervezetnek, intézménynek a gyermek, tanuló veszélyeztetettségének feltárása, megszüntetése céljából,
- az állami vizsgák alapján kiadott bizonyítványokat nyilvántartó szervezetnek a bizonyítványok nyilvántartása céljából, továbbá a nyilvántartó szervezettől a felsőfokú felvételi kérelmeket nyilvántartó szervezethez,
- a tankönyvforgalmazókhoz, a külön törvényben meghatározott körben és célból.

3. A nevelési-oktatási intézmény nyilvántartja azokat az adatokat, amelyek a jogszabályokban biztosított kedvezményekre való igényjogosultság elbírálásához és igazolásához szükségesek. E célból azok az adatok kezelhetők, amelyekből megállapítható a jogosult személye és a kedvezményre való jogosultsága.

Az adatkezelés szabályait a Ktv. Az alábbiakban határozza meg:

1. A pedagógust, a nevelő és oktató munkát közvetlenül segítő alkalmazottat, továbbá azt, aki közreműködik a gyermek, tanuló felügyeletének az ellátásában (a továbbiakban e rendelkezések alkalmazásában együtt: pedagógus) hivatásánál fogva harmadik személyekkel szemben titoktartási kötelezettség terheli a gyermekkel, a tanulóval és családjával kapcsolatos minden olyan tényt, adatot, információt illetően, amelyről a gyermekkel, tanulóval, szülővel való kapcsolattartás során szerzett tudomást. E kötelezettség független a foglalkoztatási jogviszony fennállásától, és annak megszűnése után, határidő nélkül fennmarad. A gyermek, illetve a kiskorú tanuló szülőjével minden, a gyermekével összefüggő adat közölhető, kivéve, ha az adat közlése súlyosan sértene vagy veszélyeztetné a gyermek, tanuló érdekét. Az adat közlése akkor sérti vagy veszélyezteti súlyosan a gyermek, tanuló érdekét, ha olyan körülményre (magatartásra, mulasztásra, állapotra) vonatkozik, amely a gyermek, tanuló testi, értelmi, érzelmi vagy erkölcsi fejlődését gátolja vagy akadályozza, és amelynek bekövetkezése szülői magatartásra, közrehatásra vezethető vissza. A nagykorú tanuló szülőjével a Ktv. 11. §-ának (6) bekezdésében meghatározott adat közölhető. A titoktartási kötelezettség nem terjed ki a nevelőtestületi értekezleten a nevelőtestület tagjainak egymásközi, a gyermek, a tanuló fejlődésével, értékelésével, minősítésével összefüggő megbeszélésre. A titoktartási kötelezettség kiterjed mindazokra, akik részt vettek a nevelőtestület ülésén. A titoktartási kötelezettség alól kiskorú esetén a szülő, nagykorú tanuló esetén a tanuló írásban felmentést adhat.
2. Az 1. pontban meghatározott titoktartási kötelezettség nem vonatkozik a gyermekek, tanulók adatainak a Ktv. 2. számú mellékletében meghatározott nyilvántartására és továbbítására. A közoktatási intézmény a gyermekek, tanulók személyes adatait pedagógiai célból, pedagógiai célú rehabilitációs és rehabilitációs feladatok ellátása céljából, gyermek- és ifjúságvédelmi célból, iskola-egészségügyi célból, az e törvényben meghatározott nyilvántartások céljából, a célnak megfelelő mértékben, célhoz kötötten kezelhetik. Az e törvényben meghatározottakon túlmenően a közoktatási intézmény a gyermekkel, tanulóval kapcsolatban adatokat nem közzölhet.
3. A pedagógus, illetve a nevelő és oktató munkát segítő alkalmazott az óvoda vezetője, az iskola, kollégium igazgatója (vezetője) útján - a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló törvény 17. §-ára is tekintettel - köteles az illetékes gyermekjóléti szolgálatot haladéktalanul értesíteni, ha megítélése szerint a gyermek, a kiskorú tanuló - más vagy saját magatartása miatt - súlyos veszélyhelyzetbe kerülhet vagy került. Ebben a helyzetben az adattovábbításhoz az érintett, illetve az adattal kapcsolatosan egyébként rendelkezésre jogosult beleegyezése nem szükséges.

4. A közoktatási intézmények az alkalmazottak személyes adatait csak a foglalkoztatással, juttatások, kedvezmények, kötelezettségek megállapításával és teljesítésével, állampolgári jogok és kötelezettségek teljesítésével kapcsolatosan, nemzetbiztonsági okokból, az e törvényben meghatározott nyilvántartások kezelése céljából, a célnak megfelelő mértékben, célhoz kötötten kezelhetik.
5. Adattovábbításra a közoktatási intézmény vezetője és az általa meghatalmazott vezető vagy más alkalmazott jogosult.
6. Az iratkezelési szabályzatban (ha ilyen készítése nem kötelező, a közoktatási intézmény szervezeti és működési szabályzatának mellékleteként kiadott adatkezelési szabályzatban) kell meghatározni az adatkezelés és -továbbítás intézményi rendjét. Az adatkezelés időtartama nem haladhatja meg az irattári őrzési időt. Az adatkezelési szabályzat elkészítésénél, illetve módosításánál nevelési-oktatási intézményben a szülői szervezetet (közösséget) és az iskolai, kollégiumi diákönkormányzatot egyetértési jog illeti meg.
7. Önkéntes adatszolgáltatás esetén a tanulót, kiskorú tanuló esetén a szülőt is tájékoztatni kell arról, hogy az adatszolgáltatásban való részvétel nem kötelező. Kiskorú tanulónak az önkéntes adatszolgáltatásba történő bevonásához be kell szerezni a szülő engedélyét.

A gyermek- és ifjúságvédelmi felelős tevékenységének folyamatos nyomon követhetősége érdekében szükség szerint dokumentál. Munkája többretegűségének megfelelően a nyilvántartások vezetéséhez több szempont érvényesítése is szükségessé válhat:

1. *Munkanapló:* Így a munkáltató felé egy olyan napló vezetése, amely munkaidejének felhasználását igazolja. Ez a munkaidőt állítja a középpontba.

2. *Jelző- és kapcsolattartó lapok:* Az egyes együttműködő partnerekkel történő kapcsolattartás dokumentálását adott esetben célszerű együttműködő intézményenként csoportosítva tárolni.

3. *Nyilvántartási lapok:* További szempont lehet a hivatalos megkeresések és az ennek nyomán végzett tevékenységek, beavatkozások, feljegyzések együttes tárolása is.

4. *Személyes munkanapló:* Van, aki a 2-4. pont helyett inkább egy részletes munkanaplót vezet.

8. A megelőzés (prevenció) a nevelési-oktatási intézményekben

A megelőzés (prevenció) feladata, hogy időben felismerje a hátrányos helyzet és a veszélyeztetettség kialakulására utaló jeleket. A hátrányos helyzet vagy veszélyeztetettség mibenlétének több fogalmi meghatározását ismerjük. A hátrányos helyzet megállapítása a társadalmi státusz vizsgálatával történik. Hátrányos helyzetűek azok a gyermekek, akiknél egynél több hátrány jelentkezik, amit nem tudnak kompenzálni, és élethelyzetük javítására önmaguk nem képesek.

– *Hátrányos helyzet* (szociológiai értelmezése Kolosi Tamás szerint) – hátrányos társadalmi helyzetben azok a személyek, illetve családok élnek, akiknek a szükséglet kielégítési, életkörülményei, lehetséges életmódja a társadalom többségénél lényegesen rosszabb. A hátrányok mérhetővé tételéhez a társadalmi státusz meghatározó tényezőit kell ismernünk (az egyének és családok tipikus élethelyzetét nevezzük társadalmi státuszoknak). Hét ilyen dimenziót különböztetünk meg:

1. fogyasztás,
2. kultúra, életmód, szülők iskolai végzettsége,
3. érdekvérvényesítés: munkahelyi beosztás,
4. lakás: komfortossága,
5. lakókörnyezet: település fejlettsége, lakóövezet jellegzetességei,
6. anyagi színvonal: jövedelem, vagyoni elemek,
7. munkamegosztás a családon belül,

valamint az egészségi állapot (tartós betegség, fogyatékoság), nem, etnikum (cigányság megítélése), életkor.

Jelenleg a Ktv. szerint hátrányos helyzetű gyermek, tanuló az, akit családi körülményei, szociális helyzete miatt a jegyző védelembe vett, illetve akinek rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre való jogosultságát megállapította, e csoporton belül halmozottan hátrányos helyzetű az a gyermek, az a tanuló, akinek a törvényes felügyeletét ellátó szülője - a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló törvényben szabályozott eljárásban tett önkéntes nyilatkozata szerint - óvodás gyermek esetén a gyermek három éves korában, tanuló esetében a tankötelezettség beállításának időpontjában legfeljebb az iskola nyolcadik évfolyamán folytatott tanulmányait fejezte be sikeresen; halmozottan hátrányos helyzetű az a gyermek, az a tanuló is, akit tartós nevelésbe vettek; (Értelmező rendelkezések 14.).

Fontos megismerni, hogy milyen körülmények között szocializálódik a gyermek. Az a tanuló, aki családjá körében nem kapja meg azokat a kiegészítő ismereteket és ösztönzést, amelyek a tananyag jobb megértéséhez szükségesek hátrányba kerülnek azokkal a tanulókkal szemben, akik számára ez otthon hozzáférhető az adott személyi és tárgyi környezetben. S nemcsak az ismeretekről, tananyagról van szó. Szociális érettségnek nevezzük a társadalom sokrétű dolgaiban való eligazodást. Fontos tisztázni, hogy mihez mérjük a hátrányt (helyi viszonyok mérlegelése).

– *Veszélyeztetettség* (a Gyvt. meghatározásában) olyan – magatartás, mulasztás vagy körülmény következtében kialakult – állapot, amely a gyermek testi, érzelmi vagy erkölcsi fejlődését gátolja vagy akadályozza.

Okait és tüneteit egyrészt a gyermekek szocializációjának környezeti feltételeinek, másrészt a gyermek viselkedési zavaraiiban találhatjuk meg. A veszélyeztetettség akkor jelenik meg, amikor a gyermek pszichés diszpozíciói és a környezeti feltételek találkozása kiváltja ezt.

Veszélyeztetettségéről elsősorban a gyermekek esetében beszélünk, mint olyan állapotról, amelynek kialakulásában közrejátszhatnak különböző tényezők a szülők, a környezet vagy éppen a gyermek részéről. A veszélyeztetettség hatékony megelőzése vagy megszüntetése érdekében fontos tisztázni, hogy az egyes érintettek veszélyeztető magatartása milyen mértékben járult hozzá a veszélyeztetett állapot kialakulásához.

A veszélyeztetettség megállapítása a gyermek fejlődésének vizsgálatával történik. Fontos megismerni, hogyan szocializálódik a gyermek a családjában.

A *veszélyeztetettség megelőzése* alatt azokat az általános, (minden gyermek számára biztosítandó) alapellátási formákat értjük, amelyekkel a probléma, a konfliktus kialakulása megelőzhető. Ilyenek az intézmény minden tanulója számára biztosított és hozzáférhető étkeztetés, napközis foglalkozás, tanulószoba, nyári napközis foglalkoztatás vagy tábor, stb. Ezt a Gyvt. 41.§ rögzíti. Fontos hangsúlyozni, hogy ezek az ellátások általánosak, minden gyermek számára elérhetőek kell, hogy legyenek.

Az iskola életének szervezésében a megelőzéssel kapcsolatos tevékenységek szinterei tanítás előtti és tanítás utáni, valamint iskolai szünetekben szervezett gyermekfelügyelet, napközi és tanulószoba szervezése, szakkörök, délutáni, szervezeten és pedagógus felügyeletével működő szabadidős tevékenységek biztosítása, valamint egészségnevelési, drogmegelőzési és bűnmegelőzési programok szervezése lehetnek.

A Ktv. 2004. évi módosítása óta jogszabályban rögzítve is biztosítja minden tanuló számára a hátrányos megkülönböztetés tilalmával az esélyegyenlőséget:

66.§. (2) Az általános iskola - beleértve a kijelölt iskolát is - köteles felvenni, átvenni azt a tanköteles tanulót, akinek lakóhelye, ennek hiányában tartózkodási helye a körzetében található (kötelező felvételt biztosító iskola). Ha a településen több általános iskola működik, az egymással határos felvételi körzeteket oly módon kell kialakítani, hogy a halmozottan hátrányos helyzetű tanulóknak az adott körzetben felvehető összes tanköteles tanulóhoz viszonyított aránya az egyes körzetekben egymáshoz viszonyítva legfeljebb huszonöt százalékban térjen el. A fenntartó a szakiskolát és a középiskolát kijelölheti kötelező felvételt biztosító iskolának. A kijelölt iskola – 30. § (4) – ha nem kötelező felvételt biztosító iskola, a tanuló felvételét csak helyhiány miatt tagadhatja meg. A nemzeti vagy etnikai kisebbséghez tartozó jelentkezőt - ha a felvételi követelményeknek megfelel - a nemzeti vagy etnikai kisebbség nyelvén, illetőleg a nemzeti vagy etnikai kisebbség nyelvén és magyarul tanító iskolába (tagozatra, osztályba, csoportba) fel, illetve át kell venni.

Ha az általános iskola a kötelező felvételi kötelezettsége teljesítése után további

felvételi, átvételi kérelmeket is teljesíteni tud, köteles előnyben részesíteni azokat, akiknek a lakóhelye, ennek hiányában tartózkodási helye azon a településen található, ahol az iskola székhelye, telephelye található. E körben a halmozottan hátrányos helyzetű tanuló felvételét csak helyhiány miatt tagadhatja meg. Ha az általános iskola a kötelező felvételi kötelezettsége teljesítése után további felvételi, átvételi kérelmeket is teljesíteni tud, és valamennyi felvételi kérelmet helyhiány miatt nem tudja teljesíteni, az általános iskola sorsolás útján dönt. A sorsolásra a felvételi kérelmeket benyújtókat meg kell hívni. Sorsolás nélkül is felvehető a halmozottan hátrányos, vagy sajátos nevelési igényű tanuló, továbbá az a tanuló, akinek sajátos helyzete indokolja. A sajátos helyzetet a helyi önkormányzat rendeletben állapítja meg.

66.§. (8) A gyámhatóság kezdeményezése esetén az iskola nem tagadhatja meg a tanuló napközis foglalkozásra, iskolaotthonos osztályba való felvételét.

68.§. (3) A gyámhatóság kezdeményezésére a tanulót fel kell venni a kollégiumba. Fel kell venni a kollégiumba azt a nappali rendszerű iskolai oktatásban résztvevő tanulót, akinek az intézeti elhelyezése nagykorúság miatt szűnt meg.

71.§.(5) Nem tagadható meg az első-nyolcadik évfolyamra járó tanuló napközis foglalkozásra, iskolaotthonos osztályba való felvétele, ha eredményes felkészülése azt szükségessé teszi.

Maga a gyermekek szükségleteinek megfelelően tartott oktatási forma is lehet célzott megelőzési módja a hátrányos helyzetű tanulók megfelelő iskolai előmenetelének biztosítására. Többek között preferált oktatási forma lehet az *iskolaotthonos nevelés és oktatás*: az oktatás megszervezése a délelőtti és a délutáni tanítási időszakban – melyben a tanulók elsajátítják az új ismereteket, tananyagot, és a következő tanítási napokra is felkészülnek – a kötelező tanórai foglalkozások, a nem kötelező tanórai foglalkozások, a napközis foglalkozások, a mindennapos testedzés foglalkozásai időkeretében szervezhető (Ktv. Értelmező rendelkezések 17.)

8.1. A pedagógus feladatai a megelőzésben

A pedagógusnak nevelő és oktató tevékenysége során figyelembe kell vennie a gyermek egyéni képességeit, szociokulturális helyzetét, fel kell figyelnie a családban jelentkező gondokra, amit megkönnyít a szülővel való folyamatos kapcsolattartás. Úgy növelheti oktatási tevékenységének hatékonyságát – és a problémák kialakulásának megelőzését – ha a tanítási órákon differenciáló eljárásokat alkalmaz. A rábízott gyermekek nevelése, tanítása során észre kell vennie, ha a tanuló tanulmányi teljesítménye jelentősen megváltozik. Indokolt esetben fontos, hogy ezt a változást időben jelezze a gyermek- és ifjúságvédelmi felelősnek.

Fontos, hogy megtörténjen a tanítási folyamatban észlelt, és a napi oktatómunkában nem megfelelően fejleszthető, a sikeres továbbhaladást akadályozó egyéni sajátosságok, képesség- és jártassághiányok felismerése és jelzése a szülőnek és a megfelelő szakembereknek: *tanulási és teljesítményzavarok esetén fejlesztőpedagógus-*

nak vagy logopédusnak, iskolapszichológusnak; *beilleszkedési és magatartási zavarok esetén* iskolapszichológusnak; *a családi élet funkciózavarai* vagy a *gyermek elhanyagoltsága esetén* a gyermek- és ifjúságvédelmi felelősnek.

Az osztályfőnöknek kiemelt szerepe van a megelőzésben. Feladata a gyermek személyiségének sokoldalú megismerése a tanórán kívüli és szabadidős tevékenységek során. Fontos, hogy az osztályfőnöki órákon megismerje a tanulók társas kapcsolatait, viszonyait, segítse a társas beilleszkedési képességek javítását, folyamatosan figyelemmel kísérje a rábízott tanulók iskolai és iskolai teljesítményét érintő tevékenységét. Emellett rendszeresen tájékoztatnia kell a tanulók szüleit/gondviselőit – személyesen és írásban – egyaránt a gyermekkel kapcsolatos ügyeket illetően. Szükség esetén rendszeres személyes és/vagy telefonos konzultációt tart külső gyermek- és ifjúságvédelmi intézményekkel is.

8.2.A gyermek- és ifjúságvédelmi felelős munkaköri feladatai a megelőzésben

Gyermek- és ifjúságvédelmi szempontból a veszélyeztetettség megelőzése alatt azokat a tevékenységformákat értjük, amelyek célja a gyermek családban való nevelkedésének elősegítése. E cél megvalósítása a gyermek- és ifjúságvédelmi felelős koordinálásával az iskolában dolgozó összes pedagógus aktív közreműködését feltételezi, és a tevékenységek minden gyermekre egyformán irányulnak.

A gyermek- és ifjúságvédelmi felelős tevékenységét a *11/1994. (VI. 8.) MKM rendelet 6.§ (5)* bekezdésében foglaltak szerint látja el. Megelőzést célzó feladatai a következők:

1. A pedagógusok gyermek- és ifjúságvédelmi munkáját segíti egyrészt szemléletformálással, a hátrányos helyzetű gyerekek iránti tolerancia és elfogadás növelésével.
2. Meghirdeti fogadóóráját és fogadóórát tart.
3. Tájékoztatja a nevelési-oktatási intézmény tanulóit és a szülőket, hogy milyen problémával, hol és milyen időpontban fordulhatnak hozzá, illetve az iskolán kívül milyen problémával milyen intézményt kereshetnek meg közvetlenül további segítségnyújtásért.
4. Pedagógiai eszközökkel meg nem szüntethető veszélyeztető tényező megléte esetén (pl. gyermekbántalmazás) kezdeményezi a gyermekjóléti szolgálattal történő kapcsolatfelvételt, jelzést.
5. Az egészséges életmódot támogató, a bűnmegelőzést, a szenvedélybetegségeket megelőző kábítószer ellenes program kidolgozásának segítése, a végrehajtás figyelemmel kísérése, szervezése, koordinálása.
6. Rendszeresen figyelemmel kíséri és szűri a nevelési-oktatási intézménybe járó gyermekeket esetleges hátrányos helyzetük, veszélyeztetettségük tekintetében.

A fentiekén túl az iskola pályaválasztási- és továbbtanulási tanácsadást nyújt a tanulók és szülők részére egyaránt.

A megelőzésben, a problémák jelzésében az iskola *nevelőmunkát közvetlenül segítő munkatársainak* (fejlesztőpedagógus, logopédus, iskolapszichológus, szabadidő szervező) is fontos szerepük van.

Ilyenek:

- A pedagógusok pedagógiai munkájának segítése az adott speciális segítő szakterületének módszereivel konzultáció formájában.
- Az iskolában alkalmazott egyéb szakemberek a speciális, szakterületükhöz illeszkedő segítő foglalkozás szervezése a tanulók részére.
- Aktív közreműködés a szakterületükhöz kapcsolódóan szervezett megelőzést szolgáló tevékenységekbe.

Az iskolai gyermek- és ifjúságvédelmi tevékenység az NCSSZI vizsgálatának 2001. évi kutatási eredményei a jelenlegi gyakorlatot reprezentálták iskolatípusonként eltérő formában. Az alábbiakban a legjellemzőbb, legáltalánosabb tendenciákat, anomáliákat ismertetjük, melynek ismeretében a gyermek- és ifjúságvédelmi munkát elősegítő és hátráltató tényezőket tártuk fel.

A pedagógus számára az *információszerzés* formája, forrása általános iskolákban a családlátogatás. A középiskolában a fogadóórán történő feltáró, segítő beszélgetés jellemzi a pedagógus és a tanulók és szülei viszonyát. Az általános és diákotthonban gyakran szükséges a hivatalos ügyintézésben való segítség nemcsak a tanulók, hanem a szülők részére (családsegítés) is. Azokban az esetekben, ahol a családlátogatás és/vagy a családdal való konzultáció során a problémáknak a szülőkkel való közös feltárása, a szülő bevonása nem történik meg, az esetkezelés ellenállásba ütközhet.

A gyermek- és ifjúságvédelmi felelősöknek – saját meglátásuk szerint – saját *kompetenciájuk és hatékonyságuk* növelése érdekében az iskolán belül dolgozó tanulókat segítő szakemberekkel való együttműködés lenne a legfontosabb, főleg a rájuk háruló többletfeladatok végzésekor (pl. gyermekotthonban élő gyermekek oktatása, fejlesztése, a magántanulók tanulmányainak figyelemmel kísérése, érdekeik védelme).

A gyermek- és ifjúságvédelmi felelős *feladatkörébe* utalható, mint célzott megelőző tevékenység a településszinten koordinált prevenciós tevékenységek szervezésében való közreműködés: egészségmegőrzés, drogprevenció, kortárs segítőkkal való kapcsolattartás, stb.

8.3. A veszélyeztetettség megszüntetésére irányuló pedagógiai tevékenységek

1. A szabadidős tevékenység szervezése:

A gyermek- és ifjúságvédelmi célokból szervezett szabadidős programok hozzájárulnak ahhoz, hogy a fiatalok készségeiket fejleszthessék, tudásukat gyarapít-

hassák. Szerepük van a devianciák kialakulásának megelőzésében, és lehetőséget nyújtanak az önépítésre. A család szerepe mellett egyre inkább meg kell teremteni a közösség- helyi, lakóközveti, egyházi, iskolai, családsegítő és gyermekjóléti szolgáltatásokhoz, művelődési házakhoz tartozó tevékenységek, szolgáltatások szerepét a szabadidős szokások alakításában.

Ennek törvény által szabályozott lehetséges módja az *alternatív napközbeni ellátások* körébe tartozó tevékenységek szervezése.

A (15/1998. IV. 30.) NM rendelet. 51/A. § (1) bekezdése a gyermekek napközbeni ellátása körébe tartozó, a Gyvt. 41. §-ának (4) bekezdésében szabályozott tevékenységek (a továbbiakban: *alternatív napközbeni ellátások*) a helyi adottságoktól és lehetőségektől függően, a helyi igényekhez igazodóan, az ellátott célcsoport életkori sajátosságainak megfelelően megszervezhetőek minden, a gyermekek csoportos foglalkoztatására alkalmas épületben, így különösen közösségi, művelődési vagy ifjúsági házban, családsegítő és gyermekjóléti szolgálatnál, iskolában, óvodában, illetve ezek önálló helyiségében, továbbá játszótéren. Adott célcsoport életkori sajátosságaihoz, illetve a szülők speciális élethelyzetéhez igazodó, a gyermekek társadalmi beilleszkedését és közösségi tevékenységét elősegítő a helyi szükségleteknek és igényeknek megfelelően változó módon, rendszeresen megszervezett programok.

Az alternatív napközbeni ellátások formái:

- a sport-és szabadidő tevékenységekhez kötődő, hasznos időtöltést és felügyeletet biztosító klubfoglalkozás.
- játéktevékenységhez kötődő, egyéni készségeket, képességeket fejlesztő, családi nevelést segítő játéktár, valamint játszótérprogramok.
- a szociálisan hátrányos élethelyzetű, vagy veszélyeztetett (különösen a cselengők), tíz év felettek számára szervezett személyiségfejlesztő, önszorgító, vagy kortárssegítő közösségépítő tematikus csoportfoglalkozások.

Az alternatív napközbeni ellátás szervezése különösen azon időszakokban indokolt, amikor az óvodai, iskolai napközi nem működik, vagy azok nyitvatartási idejében, illetőleg azon túl igény jelentkezik a gyermekek felügyeletének és együttes foglalkoztatásának, fejlesztésének biztosítására, továbbá amikor nincs tanítás az iskolákban.

A gyermekvédelmi törvény a gyermekjóléti szolgálatok törvényi feladatai között szabályozza a szabadidős tevékenységek szervezését, az elérhető programokról való információnyújtást, tanácsadást a szülők számára.

2. Egészségnevelés:

A Kormány 243/2003. (XII. 17.) számú rendeletével hatályba lépett az új Nemzeti Alaptanterv (NAT). A NAT értelmében az egészségnevelés a közoktatás kiemelt fejlesztési feladata, melynek az iskolai oktatás valamennyi elemét át kell hatnia, elő kell segítenie a tantárgyközi kapcsolatok erősítését, a tanítás-tanulás szemléleti egységét, a tanulók személyiségének fejlődését. A közoktatásról szóló 1993. évi

LXXIX. törvény 48.§ (3) bekezdése értelmében az iskoláknak nevelési programjukban meg kell fogalmazniuk az egészségneveléssel és egészségfejlesztéssel kapcsolatos nevelési feladataikat, amelyet a pedagógiai programjukban kell kifejteniük.

E témakörben javasoljuk az iskolai egészségfejlesztéssel, egészségneveléssel összefüggő feladatok megfogalmazásához készült OM „segédlet” használatát, melyet 2004 tavaszán az Oktatási Minisztérium nyomtatott formában valamennyi alap és középfokú nevelési-oktatási intézménynek megküldött, illetve az Oktatási és Kulturális Minisztérium honlapján (www.okm.gov.hu/letolt/kozokt) megtalálható nyilvános anyag.

3. A családlátogatás:

A megelőzés érdekében már akkor, amikor még nincs kialakult probléma, a szülő és pedagógus törekedhet olyan kapcsolat kialakítására, amely során megosztják az eltérő nézőpontokból adódó eltérő információikat a gyermekről. Ez a többszempontú és sokoldalú információátadás hatékonyabbá teheti a gyermek érdekében folytatott együttműködésüket. A probléma kialakulása előtt még könnyebb kialakítani egy nyitott, egymásra figyelő kapcsolatot, mikor a bizalom szintje még nagymértékű, így a kommunikáló felek nem értik félre és nem vádolják egymást. Optimális esetben ilyen célokat szolgál a *családlátogatás*. Nem véletlen, hogy az osztályfőnökváltáskor (tipikusan az első és ötödik osztályokban) legtöbb iskolában a családlátogatás fontosságát különösen hangsúlyozzák.

Sajnos gyakran a családlátogatásra már csak a probléma kialakulását követően kerül sor, és ebben a kettős érzelmi töltésű helyzetben a pedagógus a gyermekkel kapcsolatos nehézségei miatt – melyekért sokszor tudattalanul a szülőt okolja – keresi fel a szülőt. Kapcsolatuk szempontjából ez különösen akkor nagy teherterhelés, ha a családlátogatás egyben az első mélyebb beszélgetési lehetőség is.

Mit tehet ebben a helyzetben a gyermek- és ifjúságvédelmi szakember? A gyermek- és ifjúságvédelmi felelős egyik legfontosabb szerepe az iskola és a család közötti kapcsolattartás során az, hogy segít legyőzni azokat a gátakat, amelyek akadályozzák a felek közötti kommunikációt. Igen gyakran jellemző, hogy az egyik fél először önmaga keres megoldást. Ha a gyermek problémájáról van szó, akkor ez mindkét rendszerben egyaránt jelentkezik, és így a csak egyik oldalon történő beavatkozásnak kevés eredménye van. Leggyakrabban ilyenkor keresik fel az iskolában jelen levő szociális szakembert, aki azzal az előnnyel rendelkezik, hogy nincs aktívan jelen a problémahelyzetben, de legalább az egyik rendszert, az iskolát, mint nevelési-oktatási intézményt és annak működési törvényszerűségeit belülről ismeri. A szülőekkel való első találkozás során első lépésként körülhatárolódó problémának megfelelően a problémamegoldásba bevonandó személyeket, intézményeket kell meghatározni, majd ezt követően abban kell segítséget nyújtani, hogy a problémában érintettek rátaláljanak egymásra, és felvegyék a kapcsolatot.

A veszélyeztetettség megszüntetésének módja a *célzott segítségnyújtás*, melyben az iskola személyi feltételrendszerétől függően, iskolán belüli és iskolán kívüli szak-

emberek is részt vesznek, és a szakszolgáltatások igénybevételével, együttműködésük keretein belül folyik. Ezek a tevékenységek már adott célcsoportokra irányulnak. A közoktatási intézményeknek az észlelő-jelzőrendszer tagjaként feladata, hogy a pedagógiai eszközökkel meg nem szüntethető veszélyeztető tényezők megléte esetén jelezze a további beavatkozás szükségességét a megfelelő intézménynek, és folyamatos kapcsolattartás útján kísérfje figyelemmel az esetet annak megoldásáig. A veszélyeztetettség megelőzése, megszüntetése érdekében az észlelő-jelzőrendszer tagjaként a pedagógusok és a gyermek- és ifjúságvédelmi felelős kompetencia és felelősségi körébe tartozik a megfelelő időben történő jelzések és beavatkozások megvalósítása, és további szakmai segítség kérése. A közoktatási intézményekben folyó gyermek- és ifjúságvédelmi munkának *a pedagógiai eszközökkel meg nem valósítható esetekben ki kell egészülnie a külső intézményekkel való kapcsolattartással, együttműködéssel.*

A veszélyeztetettség megelőzése három formában – pénzbeli és természetbeni juttatásként, valamint személyes segítséget nyújtó szolgáltatásként – történhet. Anyagi juttatás a tankönyvtámogatás, az étkezési díj mérséklése, a táborozás (pl. erdei iskola) részvételi díjának támogatása, rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény megállapítása. Ezek a pénzbeli juttatások szükség esetén természetbeni ellátás formájában is történhetnek (pl. élelmiszer és/vagy ruha csomag).

A veszélyeztetettség tartós fennállása esetén, amikor a fent említett három formában végzett beavatkozások eredménytelenek maradtak, *kötelező a gyermekjóléti szolgálattal történő együttműködés.* Ekkor a beavatkozások kezdeményezése elsősorban a gyermekjóléti szolgálat kompetencia és felelősségi körébe tartozik, az iskolában dolgozó gyermek- és ifjúságvédelmi szakember és az osztályfőnök, más pedagógus pedig a folyamatban együttműködő partnerként vesz részt. Ahogy országos felmérésünk mutatja, a gyermek- és ifjúságvédelmi felelősök tapasztalatai szerint az iskolán belül alkalmazott gyermek- és ifjúságvédelmi munkát segítő szakemberekkel való kapcsolattartás meglététől jelentősen függ a gyermek- és ifjúságvédelmi esetek pedagógiai eszközökkel való megoldásának sikere. Ha a gyermekjóléti szolgálat közbelépése is eredménytelen marad, mert a szülők nem működnek együtt, akkor hatósági intézkedésekre kerül sor.

Kutatásunk eredményeinek alapján megállapíthatjuk, hogy a segítő szakemberek alkalmazása a közoktatási intézményekben *iskolátípus szerint* eltérő. A közoktatási intézményeiből gyakran hiányoznak a gyermek- és ifjúságvédelemben képzett speciális szakemberek, mert az önkormányzatok nem tudják finanszírozni az ezek alkalmazásának feltételét jelentő státuszokat. Ennek következtében a pedagógiai eszközökkel nem kezelt tanulási problémák megoldatlanságuk miatt magatartási, beilleszkedési problémákká válnak, és a tanulók a gyermek- és ifjúságvédelem hatáskörébe kerülnek. Az alapítványi iskolák kb. 20%-ban alkalmaznak iskolapszichológust, mivel felvállalják az általános és középiskolás korosztály tanulási (rész)képeségzavarokkal és magatartási zavarokkal küzdő tanulóit is. *Településtípus szerint* Budapesten az átlagnál magasabb arányban van jelen minden szakma, a középiskolákban a szociális

munkás, szociálpedagógus végzettségű gyermek- és ifjúságvédelmi felelős is fellelhető. A kistélepüléseken azonban az iskolaorvos, védőnő is csak 50%-ban van jelen.

Ahhoz, hogy a fent vázolt pedagógiai helyzetképet kiküszöbölhessük és megelőzhessük gyermek- és ifjúságvédelmi problémákká váló alakulásukat, a pedagógus-továbbképzés és átképzés keretében szükséges lenne a közoktatásban működő gyermek- és ifjúságvédelmi szakember-ellátottság növelésére. Ezen felül az iskola pszichológusok rendszeres jelenléte szintén fontos feltétel lenne.

8.4. A veszélyeztetettség megszüntetésében együttműködő intézmények

A pedagógiai munka során olyan esetek észleléséről van szó, amelyek a pedagógiai szolgáltatások eszköztárán túl az észlelő-jelzőrendszer más tagjainak bevonását is megkívánja, melyek a probléma megoldásakor együttműködő partnereként vesznek részt, és speciális feladatokat látnak el:

Gyermekjóléti Szolgálat:

A gyermekjóléti szolgálatok feladata az észlelő-jelzőrendszer működtetése, az esetmegbeszélések megtartása. Az észlelő-jelzőrendszer tagjai számára a hatékony együttműködésnek kerete az *esetmegbeszélés*. A gyermek és családja problémájának mibenléte határozza meg a megoldáson dolgozó munkatársak összetételét.

Az *esetmegbeszélés* az alábbi munkaformák keretében történhet:

- Aktuális probléma megbeszélő csoport, konkrét esetekhez kapcsolódóan az érintett szakemberek bevonásával.
- Tisztázó beszélgetések, a különböző szakmák képviselőivel külön-külön (szükség szerint).
- Általános megbeszélés, a jelzőrendszer intézményeinek képviselőivel havonta.
- Speciális esetmegbeszélő, tanácskozás, mely a település gyermek- és ifjúságvédelmi helyzetét értékeli, és koncepciót alakít ki a szükséges változtatásokra, új ellátási formákra tesz javaslatot.

Ezen túl évente legalább egy alkalommal összefoglalóan át kell tekinteni a település gyermek- és ifjúságvédelmi rendszerének működését, mely megbeszélésen – *gyermek- és ifjúságvédelmi tanácskozáson* – jelen kell lenniük a településen gyermek- és ifjúságvédelemmel foglalkozó szakembereknek és a jelzőrendszer tagjainak.

Ezen a szinten már az iskola jelezte a gyermekjóléti szolgálatnak az esetet és mintegy „átadta”. Ettől a ponttól kezdve az együttműködés kezdeményezésében a gyermekjóléti szolgálat szerepe az elsődleges, az ő felelőssége és kompetenciája. Ez azt jelenti, hogy a gyermekjóléti szolgálat az ún. „esetgazda”. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy az iskola megszünteti a gyermekkel kapcsolatos tevékenységeit, hiszen továbbra is fennáll az együttműködés kötelezettsége, esetmegbeszélés formájában folyamatos az egymás közti tájékoztatás, információcsere (15/1998.(IV. 30.) NM rendelet 14-15. §) az esetmegbeszélésről.

Az oktató-nevelő munkát segítő további intézmények:

Egészségügyi Szolgálat (védőnő, háziorvos, gyermekorvos): Speciálisan egészségügyi, részben mentálhigiénés, kisebb mértékben szociális tájékoztatás, tanácsadás, segítségnyújtás a feladatkörük. *Együttműködés keretében*, pl. a szociális válsághelyzetbe került várandós anyák segítése, vagy a gyermekbántalmazás gyanúja esetén az azonnali ellátás és segítség biztosítása.

Családsegítő Szolgálat: Szociális és mentálhigiénés problémák esetén az életvezetési nehézségek elhárításának és feloldásának, továbbá a helyi szociális szükségletek feltárásának, megoldásának elősegítése. Természetbeni, anyagi és személyes támogatások közvetítése, pl. a rendszeres gyermek- és ifjúságvédelmi támogatás odaítélésére történő javaslatétel, családgondozás.

Pedagógiai Szakszolgálatok: feladatait a Ktv. az alábbiakban határozza meg:

34.§ A szülő és a pedagógus nevelő munkáját és a nevelési-oktatási intézmény feladatainak ellátását pedagógiai szakszolgálat segíti. Pedagógiai szakszolgálat feladatköre:

- a) a gyógypedagógiai tanácsadás, korai fejlesztés és gondozás;
- b) fejlesztő felkészítés;
- c) a tanulási képességet vizsgáló szakértői és rehabilitációs tevékenység, továbbá az országos szakértői és rehabilitációs tevékenység;
- d) a nevelési tanácsadás;
- e) a logopédiai ellátás;
- f) a továbbtanulási, pályaválasztási tanácsadás;
- g) a konduktív pedagógiai ellátás;
- h) a gyógytestnevelés.

35. § (1) A gyógypedagógiai tanácsadás, korai fejlesztés és gondozás feladata a sajátos nevelési igény megállapításának időpontjától kezdődően a gyermek korai fejlesztése és gondozása a szülő bevonásával, a szülő részére tanácsadás nyújtásával. Ha a gyermek harmadik életévét betöltötte, akkor vehet részt korai fejlesztésben és gondozásban, ha nem kapcsolódhat be az óvodai nevelésbe.

(2) A fejlesztő felkészítés feladata, hogy azoknak a gyermekeknek, akik tankötelezettségüket sajátos nevelési igényük miatt nem tudják teljesíteni, biztosítsa a fejlődésükhöz szükséges felkészítést, a szülő bevonásával, a szülő részére tanácsadás nyújtásával.

(3) A tanulási képességet vizsgáló szakértői és rehabilitációs tevékenység vagy az országos szakértői és rehabilitációs tevékenység keretében kell

- a) a fogyatékoság szűrése, vizsgálata alapján javaslatot tenni a gyermek, tanuló különleges gondozás keretében történő ellátására, az ellátás módjára, formájára és helyére, az ellátáshoz kapcsolódó pedagógiai szakszolgálatra,
- b) vizsgálni a különleges gondozás ellátásához szükséges feltételek meglétét.

(4) A nevelési tanácsadás feladata annak megállapítása, hogy a gyermek, a tanuló beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel küzd, ennek alapján szakvélemény készítése, a gyermek fejlesztő foglalkoztatása a pedagógus és a szülő bevonásával. A nevelési tanácsadás az óvoda megkeresésére szakvéleményt készít az

iskolakezdéshez, segítséget nyújt a gyermek óvodai neveléséhez, a tanuló iskolai neveléséhez és oktatásához, ha a gyermek, tanuló egyéni adottsága, fejlettsége, képessége, tehetsége, fejlődésének üteme indokolja. A nevelési tanácsadás segítségét kérheti a szülő, továbbá a szülő egyetértésével az óvoda, az iskola és a kollégium. A nevelési tanácsadás e feladatai körében pedagógiai, pszichológiai támogatást, fejlesztést, terápiás gondozást nyújt a gyermeknek, a tanulónak, illetve támogatja a pedagógus nevelő és oktató munkáját, segíti a családdal való kapcsolattartást. A nevelési tanácsadás elláthatja az iskolapszichológiai szolgáltatás feladatait is. Az óvodai nevelés, iskolai nevelés és oktatás, kollégiumi nevelés és oktatás keretében a fejlesztő foglalkozás, ha a gyermek, tanuló beilleszkedési, magatartási nehézséggel küzd, a nevelési tanácsadás keretében készített szakvéleményben meghatározottak alapján folyhat. A nevelési tanácsadást ellátó intézmény ellenőrzi a szakvéleményben foglaltak végrehajtását. A nevelési tanácsadás feladata továbbá, hogy a szakértői és rehabilitációs bizottság által készített és a nevelési tanácsadó részére megküldött szakvélemény alapján segítse azoknak a gyermekeknek, tanulóknak az óvodai, iskolai, kollégiumi ellátását, akik a megismerő funkciók vagy a viselkedés fejlődésének organikus okra vissza nem vezethető tartós és súlyos rendellenességével küzdenek. Az e körbe tartozó tanulók részére a törvény 52. §-a (6) bekezdésének b) pontjában meghatározott időkeret terhére kell az iskolai fejlesztő foglalkozást biztosítani. A nevelési-oktatási intézmény vezetője felelős a fejlesztő foglalkozások - e bekezdésben előírt - szakvéleményekben meghatározottak szerinti megszervezéséért.

(5) A logopédiai szolgáltatás feladata a beszédindítás, beszédhibák javítása, nyelvi-kommunikációs zavarok javítása, dyslexia megelőzése és gyógyítása.

(6) A továbbtanulási, pályaválasztási tanácsadás feladata a tanuló adottságainak, tanulási képességének, irányultságának szakszerű vizsgálata, és ennek eredményeképpen iskolaválasztás ajánlása.

(7) A konduktív pedagógiai szakszolgálat feladata a központi idegrendszeri sérültek konduktív nevelése, fejlesztése és gondozása.

(8) A gyógytestnevelés feladata a gyermek, a tanuló speciális egészségügyi célú testnevelési foglalkoztatása, ha az iskolaorvosi vagy szakorvosi szűrővizsgálat gyógy- vagy könnyített testnevelésre utalja.

Egyes serdülőkorú problémák kezelésekor és azokban az esetekben, amikor a szülő magatartása súlyos testi, lelki, életveszélyes sérelmet okoz a gyámhatóságnak, bíróságnak valamint egyéb hatósági intézményeknek nyújtott szakértői véleményezéssel állnak rendelkezésére. Ha a szülő együttműködésre képtelen vagy a gyermek súlyosan veszélyeztetett, a pedagógiai szakszolgálat jelzés-véleményezés útján intézkedés kezdeményez a gyermekjóléti szolgálatnál, a gyámhatóságnál vagy a gyámhivatalnál.

Gyermek- és Ifjúsági Pszichiátriai és Neurológiai Szakrendelés („gyermek-ideggondozó”): Egészségügyi intézmény, amely a kórházi alapellátás keretein belül látja el ambulánsan szolgáltatásait és a pedagógiai szakszolgálat, nevelési tanácsadó feladatkörét, és kapacitását egészíti ki a tanév tartamán kívül is.

Tevékenységek körébe az alábbi szakellátások tartoznak:

- a) *Gyermek-neurológiai szakrendelés:* organikus idegrendszeri károsodások, fejlődési rendellenességek, funkcionális zavarok (alvás, evés, stb.) kezelése.
- b) *Pszichiátriai és pszichológiai szakrendelés:* a viselkedés, az érzelmi élet zavarai, magatartási, beilleszkedési, alkalmazkodási problémák, szocializációs zavarok pszichoszomatikus tünetek, szorongásos állapotok (szociális, teljesítmény, szeparációs), kényszerek kezelése.
- c) *Pszichopedagógiai szakrendelés:* diagnosztikus és korrekciós-fejlesztő tevékenység az értelmi fejlődés zavarai, a motoros és mozgásos készségek fejlődési zavarai, a beszéd és a nyelvi kifejezés fejlődési nehézségei, iskolai teljesítményzavarok, tanulási (rész)képesség-zavarok (diszlexia, diszgráfia), hyperaktivitás kezelése.

Rendőrség: Fiatalkorúakra vonatkozó speciális eljárás, hogy a tanköteles vagy rendszeres iskolai oktatásban részesülő elkövetővel szemben nem az általános szabálysértési hatóságok (rendőrség vagy önkormányzat polgármesteri hivatala), hanem a gyámhatóság jár el (pl. lopás, csavargás, kiskorú veszélyeztetése).

Ügyészség: A fiatalkorúakkal szembeni eljárás során elsődlegesen azt kell vizsgálni, hogy van-e helye szabadságelvonnással nem járó intézkedésnek, azaz megrovás vagy próbára bocsátás alkalmazásának. Javítóintézeti nevelést a bíróság akkor rendel el, ha a fiatalkorú fejlődése érdekében intézeti elhelyezés szükséges. Elbocsátását követően a fiatalkorú családjába való visszatérésének vagy önálló életének megkezdéséhez szükséges a lakóhely vagy tartózkodási hely szerint illetékes gyermekjóléti szolgálat családgondozójának és a pártfogói felügyelői szolgálatnak az együttműködő segítségnyújtása.

14/2003. (ÜK. 7.) LÜ utasítás a gyermek-és ifjúságvédelmi ügyészi szakfeladatok ellátásáról 1.§ szerint együttműködik a gyermek- és ifjúságvédelemben (bűnmegelőzésben) érdekelt állami és társadalmi szervezetekkel. 4.§ b) pontja szerint vizsgálja, hogy a nyomozó hatóság beszerezte-e az iskola pedagógiai véleményét.

Bíróság: tárgyalásokon a fiatalkorú érdekeinek képviselője az iskola nevében (pl. gyermekelhelyezési perben, fiatalkorúak büntetőjogi tárgyalásán).

Társadalmi szervezetek, egyházak, alapítványok: rehabilitációs tevékenységek igénybevétele.

8.5. Jelzési kötelezettség a gyermekjóléti szolgálat felé

Veszélyeztető tényezők megléte esetén értesíteni kell az iskola körzetében működő *gyermekjóléti szolgálatot*. A tényleges eseti együttműködés eredményessége szempontjából érdemes előzetesen kialakítani, megalapozni a szakmai kapcsolatot az intézmények munkatársai között. Kutatási eredményeink azt mutatják, ahol ez megtörtént, ott tényleges és rendszeres munkakapcsolat alakult ki az iskolák és a gyermekjóléti szolgálatok között. Iskolatípus szerint az Általános Művelődési Központként működő

alap- és középfokú közoktatási intézményt magába foglaló intézményben megvalósul a szabályozott kapcsolattartás. A *módszertani gyermekjóléti szolgálatok* szerepe meghatározó a kapcsolat felvételében, különösen ott, ahol iskolai szociális csoport is működik. Ők aktív közreműködői az iskolai gyermek- és ifjúságvédelem szakmai támogatásának. Azonban a vizsgálatban résztvevő iskolák több mint 50%-nál nincs szabályozva az együttműködés formája és ideje a gyermekjóléti szolgálattal. Ez a hiányosság az észlelő-jelző rendszer működésében az iskolák közreműködésének hiányára is utal.

A Gyvt. 17.§ (2) pontjában megfogalmazza, hogy az észlelő-jelzőrendszer tagjaként a nevelési-oktatási intézmények kötelesek:

- a) jelzéssel élni a gyermek veszélyeztetettsége esetén a gyermekjóléti szolgálatnál,
- b) hatósági eljárást kezdeményezni a gyermek bántalmazása, illetve súlyos elhanyagolása vagy egyéb más, súlyos veszélyeztető magatartása esetén.

Ilyen jelzéssel bármely állampolgár és a gyermekek érdekeit képviselő társadalmi szervezet is élhet.

A gyermek- és ifjúságvédelmi felelősnek a gyermekjóléti szolgálattal való együttműködés keretében vagy annak előkészítéseként végzett feladatai:

- részletes pedagógiai jellemzés készítése,
- további kiegészítő pedagógiai vizsgálatok esetén vizsgálatkérő lap kitöltése,
- a gyermekjóléti szolgálattal való együttműködés kezdeményezésekor kapcsolatfelvétel lap kitöltése,
- hatósági beavatkozás kezdeményezésekor szükséges nyomtatványok kitöltése, mellyel egyidejűleg a gyermekjóléti szolgálatnak is jelzést kell küldeni.

A jelzési kötelezettséget indokolja:

Magántanulói státusz iránti kérelem:

Ktv. 7. § (1) A tankötelezettség – a szülő választása alapján – iskolába járással vagy magántanulóként teljesíthető.

(2) Ha az iskola igazgatója vagy a gyámhatóság, illetve a gyermekjóléti szolgálat megítélése szerint a tanulónak hátrányos, hogy tankötelezettségének magántanulóként tegyen eleget, vagy az így elkezdett tanulmányok befejezésére nem lehet számítani, köteles erről értesíteni a gyermek lakóhelye, ennek hiányában tartózkodási helye szerint illetékes önkormányzat jegyzőjét. A jegyző dönt arról, hogy a tanuló milyen módon teljesítse tankötelezettségét. Hátrányos helyzetű tanuló esetén az iskola igazgatójának a döntéséhez be kell szereznie a gyermekjóléti szolgálat véleményét.

Az iskolai mulasztások jelzése:

A Gyermekjóléti Szolgálat felé 16/1998. IV. 8.) MKM rendelet 12.§ (1) és 20.§ (3) pontjai szerint:

- Az iskola kötelezettsége feladata tanköteles tanuló esetében: az első igazolatlan mulasztáskor a szülőt értesíteni kell. Az értesítésben fel kell hívni a szülő figyelmét az igazolatlan mulasztás következményeire.
- Ha továbbra is igazolatlanul mulaszt a tanuló az iskola a gyermekjóléti szolgálat közreműködésével megkeresi a tanuló szüleit.

- Ha egy tanítási évben a tanköteles korú tanuló igazolatlanul többet mulaszt 10 óránál, az iskola igazgatója értesíti a gyermek lakóhelye szerinti illetékes jegyzőt a szülők elleni szabálysértési eljárás kezdeményezése céljából tankötelezettség be nem tartása miatt.

8.6. A jelzési kötelezettség kiemelten kezelt indokai

A veszélyeztetettség előidézése szempontjából két problémát kiemelten kell kezelnünk: a *szenvedélybetegség gyanúja* és a *gyermekbántalmazás vélelme*. Ezek kellően megalapozott gyanúja esetén a gyermek- és ifjúságvédelmi felelősnek, a gyermek érdekeit szem előtt tartva, jeleznie kell a gyermekjóléti szolgálat felé.

A *szenvedélybetegség gyanúja*: a *szenvedélybetegség gyanúja* esetén nagyon körültekintően kell eljárni, az aktuális problémának megfelelően felvenni a kapcsolatot azokkal a szakemberekkel, civil szervezetekkel, akik a gyermek érdekeinek szem előtt tartása mellett a legjobb döntést tudják meghozni, illetve abban segítséget nyújtani.

A gyermek- és ifjúságvédelmi felelős számára az esetkezelés során a legfontosabb szempont a gyermek érdekeinek mindenek feletti figyelembevétele, és eszerint kell, hogy cselekedjen.

Gyakorlati tapasztalataink azt mutatják, hogy napjainkban a legnagyobb problémát a fiatalok drogfogyasztása okozza. Javasoljuk, hogy amennyiben az iskolában még nincs iskolai drogfogyasztás koordinátor képzettségű kolléga, úgy teremtsék meg a lehetőséget annak, hogy ezen a képzésen részt vegyen olyan pedagógus, aki affinitást érez a téma iránt. Számba kell venni az iskola mikrokörnyezetében azokat az állami és civil szervezeteket, amelyek ezen a területen működnek, és fel kell venni a kapcsolatot az ott működő szakemberekkel, mint a Kábítószerügyi Egyeztető Fórumok (KEF), a rendőrség bűnmegelőzési osztályának munkatársai, a drogambulanciák, ÁNTSZ-ek, stb.

A gyermekbántalmazás vélelme – a családon belüli erőszak gyanúja:

A gyermekbántalmazás vagy elhanyagolás magába foglal minden olyan fizikai, érzelmi bánásmódot, melynek eredménye a gyermek egészségének, fejlődésének, méltóságának valós, vagy potenciális sérülése.

A bántalmazás az eszköztelenség megjelenése. Az elhanyagolás is bántalmazás (egészségügyi, alultáplálás, oktatási, alulöltözöttség, a gyermek magára hagyása, elhagyása). A gondatlanság, a kötelességmulasztó viselkedés többször okoz halált, mint a fizikai bántalmazás.

„*A gyermekjóléti szolgálatok feladatai a gyermekbántalmazási esetek ellátásában, kezelésében*” című Gyermekjóléti Szolgálatok Módszertani Hírlevele (2003. március-április) alapján a pedagógusok által felismerhető, a gyermekbántalmazásra utaló jeleket ismertetjük.

1. Felismerés:

- külső jelek, jellegzetes sérülések,
- testi, szellemi fejlődés elmaradása,

- gyermek viselkedésének inadekvát módja.

Teendők: Fokozott figyelem a gyermek iskolában megmutatkozó megnyilvánulásai során és rendszeres kapcsolattartás szülővel, gondviselővel.

2. *Rizikótényezők:*

- anyagi és/vagy szellemi-lelki szegénység,
- alkoholizmus,
- rossz családi légkör, feszültség a családtagok között,
- munkanélküliség,
- „nem kívánt” gyermek, gyermekével türelmetlen, agresszív szülő,
- felbomlott házasságok, családi kapcsolati zavarok.

DE: társadalmi és szociális helyzettől függetlenül létezik a jelenség, magasabb iskolai végzettségénél gyakoribb a kifinomult lelki kínzás, zsarolás!

3. *Figyelmeztető, gyanúra utaló jelek:*

- a gyermek viselkedése, kedélyállapota (agresszivitás, hiperaktivitás, depresszió, étvágytalanság, szemkontaktus kerülése, gyermek félénksége, kedvetlensége).
- tanulmányi eredmény romlása; iskolai nehézségek, kudarcok,
- külső megjelenése: alultápláltság, ápolatlanság, elhanyagolt betegségek, gyakori visszaesések, elégtelen ruházat, kimerült, éhes gyermek, gyakori sérülések.

4. *Fizikai bántalmazásra utaló jelek:*

- a sérülés nem egyeztethető össze a sérülés keletkezéséről mondottakkal, szülő nem fordul orvoshoz,
- a gyermek a sérülést máshogy meséli el, mint a szülő,
- a gyermek megretten a váratlan érintéstől, a fejét elrántja a simogatáskor,
- üres, riadt tekintet illetve túlságosan éber, vibráló,
- alázatos és engedékeny, illetve agresszív,

5. *Lelki elhanyagolásra utaló jelek:*

- kifejeztelen arc, szemkontaktus hiánya a felnőtten, mereven ül órákon keresztül,
- természetes életöröm hiánya, érdektelenség,
- játékban gátlásos, visszafogott,
- korához képest komoly viselkedés,
- csökkent önbecsülés,
- bizalmatlanság vagy fokozott szeretetigény.

Fontos megjegyeznünk, hogy a felmerült gyanú megítélése több szakember meggyőződésének együttes állásfoglalása kel legyen. Különös körülménnyel kell kezelni az esetlegesen felmerülő esetekben a gyermekeket tanuló társaik körében.

(Lásd. „A gyermekvédelmi feladatot ellátó szervek szerepe és felelőssége a gyermekbántalmazás és elhanyagolás megelőzésére és kezelésére, Szociális és Munkaügyi Minisztérium, 2004. – [www.szmm.gov.hu/Gyermek- és ifjúságvédelem](http://www.szmm.gov.hu/Gyermek-és-ifjúságvédelem)).

9. Összefoglalás: a veszélyeztetettség megszüntetése

Abban az esetben, amikor a szülő a gyermek- és ifjúságvédelmi felelős kezdeményezésére nem mutat együttműködési készséget, ugyanakkor fennállnak a gyermek veszélyeztetettségére utaló körülmények, a szakember kötelessége további intézkedéseket tenni. Ilyenkor, mivel pedagógiai eszközökkel már nem tud eredményt elérni, jelzéssel kell élnie a gyermek- és ifjúságvédelmi ellátórendszer felé. A jelzés irányát, illetve az intézkedés súlyosságát a veszélyeztetettségre utaló adatok határozzák meg. *Ha az oktatási intézmény gyermek- és ifjúságvédelmi felelőse nem tudja megítélni a veszélyeztetettség mértékét, minden esetben kérje a gyermekjóléti szolgálat segítségét.* A gyermekjóléti szolgáltatás feladata, hogy feltérképezze a gyermeket veszélyeztető tényezőket és a gyermekjóléti alapellátás keretében orvosolja azokat, illetve annak eredménytelensége esetén hatósági eljárást kezdeményezzen. A fenti intézkedésekről tájékoztatja a jelzéssel élő oktatási intézményt, illetve a probléma kezelése során együttműködik vele.

Másrészt akkor, ha *a közoktatási intézmény konkrét adatok birtokában van* a gyermeket súlyosan veszélyeztető tényezőkről, amelyek megoldásában a szülő, vagy a gyermek nem működik együtt, közvetlenül is *kezdeményezhet védelembé vételi eljárást* a gyermek lakóhelye szerint illetékes jegyzőnél, illetve a jegyzői hatáskörben eljáró gyámhatósági ügyintézőnél.

Gyermekvédelmi hatósági eljárást bármely intézmény, hatóság, vagy magánszemély kezdeményezhet. Az eljárás során a jegyzői gyámhatóság megkeresi a gyermekjóléti szolgálatot, hogy vizsgálja meg a védelembé vétel indokoltságát, és tizenöt napon belül tegyen javaslatot az eljárás megszüntetésére, vagy a védelembé vételre. Amennyiben a gyermekjóléti szolgálat a gyermek védelembé vételére tesz javaslatot, a jegyző tárgyalást hív össze és elrendeli azt. A családgondozó elkészíti a szülővel, illetve életkorától függően a gyermekkel a gondozási nevelési tervet, amely magatartási szabályokat határoz meg, illetve tartalmazza azokat a feladatokat, amelyek megvalósulása a kiskorú veszélyeztetettségének megszüntetésének feltétele. A gondozási terv készítésébe bevonhatja a gyermek oktatási intézményét is, illetve a pedagógusnak is határozhat meg feladatot.

Abban az esetben, ha a közoktatási intézménynak a gyermek életét, testi épségét súlyosan veszélyeztető, azonnali intézkedést megkívánó veszélyeztető körülményről van tudomása, függetlenül a szülő együttműködési készségétől azonnali jelzéssel köteles élni a gyámhatóság felé.

A beavatkozás történhet:

- a) A szülő együttműködésével alapellátás keretében.
- b) A pedagógiai együttműködés hiánya vagy annak elégtelensége következtében hatósági intézkedésként.

- c) Gyermek- és ifjúságvédelmi szempontból a beavatkozás kezdeményezése hatósági intézkedésként, azaz védelemben vételi eljárás keretében, a családban tartás feltételeinek meghatározásával.

Mindhárom esetben fontos, hogy a megkeresés tartalmazza a gyermek azonosításához, és az előzmények megismeréséhez szükséges adatokat, így:

- a gyermek személyazonosító adatait (név, születési hely és idő, anyja neve),
- lakcímét (tartózkodási helyét),
- osztályát, osztályfőnökének nevét,
- a szülők nevét, elérhetőségét,
- az észlelt probléma tényszerű leírását, annak előzményeit,
- a tett intézkedéseket,
- a jelzéssel élő személy nevét, beosztását és elérhetőségét.

10. Zárszó

Pedagógiai és gyermekvédelmi együttműködés

A folyamat szintjén;

Az iskolán belüli együttműködések, illetve az iskolával kapcsolatban lévő társintézmények számára állandó tényezője kell legyen minden újabb beavatkozásnak az elsődleges jelzést adótól jövő és a feléje történő visszajelzés. Szükséges az eset kísérése, az aktuális változások számbavételével (pl. rendszeres családlátogatás). A beavatkozás egészét csak akkor tekinthetjük eredményesnek, ha a gyermek testi-lelki biztonsága, fejlődési szükségletei kielégítése helyreállt. Ehhez szükséges, hogy a tantestület befogadja, igénybe vegye, segítségül hívja a gyermekvédelmi munkatársakat. Jelezzenek feléjük, és tanácsaikat méltányolják.

A szakmai kompetencia szintjén;

A résztvevő tanítók, tanárok, és a szociális segítő foglalkozásuk részesei egymás munkája, feladatkörei megtapasztalásának. Betekintést nyernek a munkájukat kiegészítő tevékenységekbe és a segítségnyújtás további lehetőségeibe. A közös cél elérésében az egyéni feladatvállalás mértéke a szaktudásuk. Így az iskolában végzett gyermekvédelmi munka eredményessége a szakmák közötti kooperáció hatékonyságától függ. Az iskolavezetés felhasználhatja döntéseiben az együttműködő szakemberek meglátásait, véleményüket, nézeteiket, szaktudásukat.

A kapcsolattartás szintjén;

A szakemberek együttműködnek a pedagógiai eszközökkel meg nem szüntethető esetekben. Mindaddig kapcsolatban maradnak egymással, míg a probléma megoldódik. Ha szükséges készenlétben állnak a további beavatkozásig. Az iskolai gyermekvédelem szakemberei bebizonyították létjogosultságukat a közoktatási intézményekben való alkalmazásukkal, így ők az oktató-nevelő munka egy speciális aspektusát képviselik.

A kapcsolatrendszereket tekintve;

A gyermek érdekeit védő hálót egyrészt a csapatok tagjainak egymás szakmai határait tiszteletben tartó, másrészt egymás munkáját átszövő kapcsolódási szövik sűrűre. A közös esetkezelések tudatosítják a tevékenységet végző szakemberek szakmai kompetenciáját.

Az iskolán belüli és kívüli segítségnyújtás együttesen szükséges és elengedhetetlen feltétele az iskolai gyermekvédelmi munkának. A gyermekek életkörülményei és problémái szükségessé teszik a beavatkozások széles körű alkalmazását és az erre hivatott szakemberek bevonását. Így a többszemponútú, de közös érdekeket képviselő szakmai kooperációk az iskolai gyermekvédelmi esetek sokoldalú megközelítését és adekvát kezelését eredményezhetik.

DAKÓNÉ MAROS KATALIN
A kiadvány szakmai felelőse
Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet

Nyomda: Prime Rate kft.